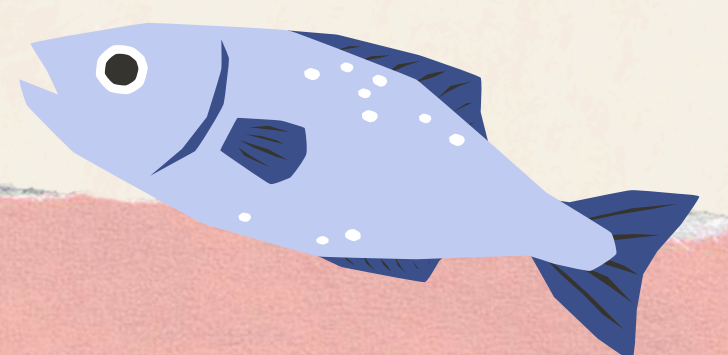

เอกสารชุดความรู้

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ด้วยทุนทางวัฒนธรรมใน “เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า จังหวัดพะเยา”

ผศ.ดร. สหทัยา วิเศษ และคณะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

คำนำ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย โดยมีปรัชญาว่า “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม” มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนศึกษาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ และ เป็นทิศทางที่คณาจารย์ นักวิจัย และนิสิตระดับปริญญาโท ปริญญาเอก ของมหาวิทยาลัยได้ทำการผลิตองค์ความรู้เพื่อเสนอสู่สาธารณะ โดยให้ความสำคัญกับการบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคมในหลากหลายด้าน

พะเยา หรืออาณาจักรภูมามยาวในอดีต โดยเฉพาะในบริเวณตัวเมืองพะเยาปรากฏร่องรอยเมืองโบราณหรือเวียงโบราณในเมืองพะเยาหลายแห่ง โดยเวียงประตู่ชัยหรือเวียงรูปน้ำเต้าปรากฏมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ เมืองที่ชัดเจน ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองปัจจุบันไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๑๐๐ เมตร มีแม่น้ำอิงไหลผ่านเวียงจากทางทิศใต้ไปทางทิศตะวันออก ลักษณะของเวียงมีรูปร่างคล้ายผลน้ำเต้าขนาดใหญ่ มีแนวคูเมืองล้อมรอบหนึ่งชั้น มีร่องรอยของ ซากโบราณสถานที่เป็นวัดร้างหลายแห่ง ศิลปจารึกจำนวนหลายหลักอยู่ภายในบริเวณตัวเวียง

เอกสารชุดความรู้ “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ด้วยทุนทางวัฒนธรรมในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้าจังหวัดพะเยา” เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง เวียงน้ำเต้า: การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรม ในพื้นที่เมืองเก่าพะเยา ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ ๒๕๖๖

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้ จะเป็นองค์ความรู้ให้กับผู้ที่สนใจและหน่วยงานที่มีความสนใจด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเขตเมืองเก่าเพื่อให้เมืองเก่าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่น เป็นพื้นที่เรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ในเชิงสร้างสรรค์ที่มีชีวิตเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อก่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง และเพื่อให้คนภายนอกชุมชน หรือผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้สำหรับนำไปต่อยอดหรือขยายผลการเรียนรู้ต่อไปในอนาคต

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	๑
สารบัญ	๒
รู้จัก “เวียงน้ำเต้า”	๓
กระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ด้วยทุนทางวัฒนธรรม ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า	๗
องค์ความรู้การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยา ด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน	๓๕
นันททัศนะต่อแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และมรดกทาง วัฒนธรรมในพื้นที่เวียงน้ำเต้า เมืองเก่าพะเยา	๓๗
อ้างอิง	๔๒

รู้จัก “เวียงน้ำเต้า”

เวียงน้ำเต้า เป็นชื่อเรียกของเวียงพยาว หรือเวียงท่าวังทอง หรือเวียงประตู่ชัย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตัวเมืองพะเยาในปัจจุบัน ที่บ้านประตู่ชัย เส้นรุ้งที่ ๑๙ องศา ๑๐ ลิปดา ๓ ฟลิปดาเหนือ เส้นแวงที่ ๙๙ องศา ๕๗ ลิปดา ๔๕ ฟลิปดาตะวันออก ผังเมืองวางตัวในแนวทิศตะวันออกไปสู่อีสาน ตะวันตก ยาวประมาณ ๑,๕๐๐ เมตร ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ กว้างประมาณ ๕๐๐ เมตร ด้านตะวันตกเฉียงใต้ กว้างประมาณ ๑,๐๐๐ เมตร คูเมืองขุดเป็นแนวโอบล้อมเนินสูงสามแห่ง จึงมีรูปร่างของเมืองคล้ายผลของน้ำเต้า บริเวณด้านทิศเหนือของเวียงน้ำเต้า เป็นแนวถนนที่แยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๒๐๒ (พะเยา - ป่าแดด) เข้ามาทางขวามือบริเวณทางเข้าโรงเรียนพะเยาพิทยาคม เป็นถนนที่เลาะไปตามแนวคูเมืองด้านทิศเหนือ โดยสองข้างทางจะเป็นบ้านเรือน ที่นา และสวนผลไม้ ด้านทิศตะวันออก เป็นบ้านเรือน และที่ราบลุ่มริมแม่น้ำอิงซึ่งเป็นที่นาทางด้านทิศใต้ มีบ้านเรือนอยู่หนาแน่น และที่นา ลาดเทสู่แม่น้ำอิง ด้านทิศตะวันตก มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ (ถนนพหลโยธิน) ตัดผ่าน มีบ้านเรือนกระจัดกระจาย ถัดไปเป็นตัวเมืองพะเยาในปัจจุบัน

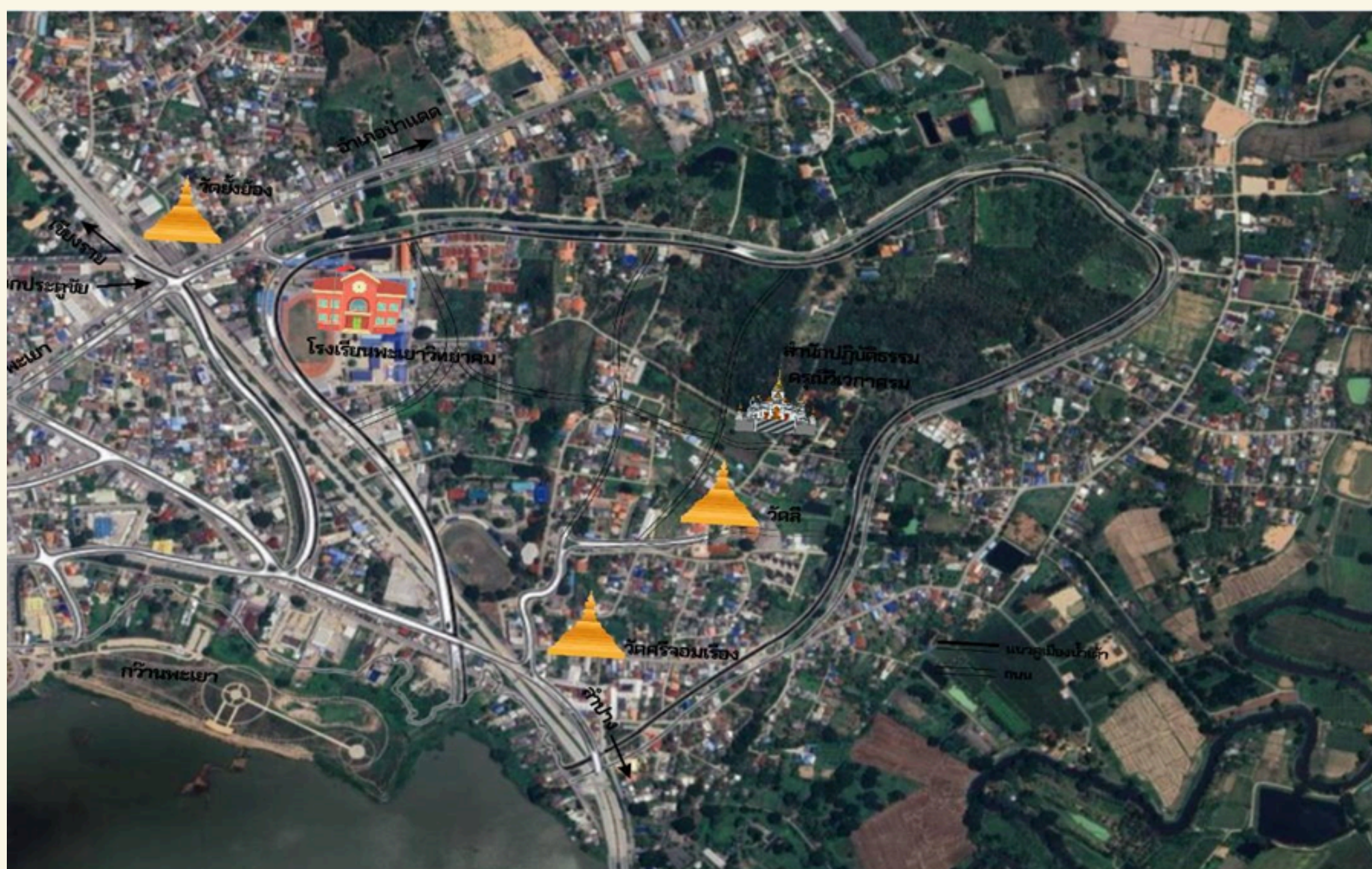
เวียงน้ำเต้า ตั้งอยู่บนเนินเขาที่วางตัวยาวต่อเนื่องมาจากทางทิศเหนือลงมาบริเวณก๊ว้นพะเยา และแม่น้ำอิง คูเมืองมีขนาดไม่เท่ากัน แต่มีเพียงชั้นเดียว คือ คูเมืองด้านทิศเหนือ กว้างประมาณ ๒๑ เมตร ส่วนด้านทิศตะวันออกกว้างประมาณ ๑๖ เมตร และมีความลึกเฉลี่ย ๕ เมตร ลักษณะของคันดินเป็นเพียงแนวคันดินเตี้ย ๆ แสดงให้เห็นลักษณะของการก่อสร้างคูเมือง คือ เมื่อกำหนดขอบเขตและขนาดของผังเมืองแล้ว การขุดคูเมืองจะนำเอาคันดินที่ได้มาถมวางเรียงเป็นแนวทั้งสองฟาก ข้างของคูเมือง จึงทำให้เกิดเป็นคันดินคู่ขนานไปกับคูเมือง สภาพของคันดินที่พบมีแนวและขนาดเล็กลงมาก คันดินด้านในจะสูงจากระดับพื้นภายในเมืองประมาณ ๑ เมตร ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า แต่เดิมพื้นภายในเมืองเป็นเนินเขาสูงอยู่แล้ว จึงไม่ทำการเสริมแต่งให้สูงยิ่งขึ้นไปอีก ในทำนองเดียวกันกับคันดินด้านนอกที่ปรากฏร่องรอยให้เห็นเพียงเล็กน้อย อาจจะเนื่องจากการตัดถนนขึ้นมาลาดเลาะไปตามแนวคู ทำให้แนวคันดินเดิมถูกไถดินออกไปใช้ จึงปรากฏคันดินให้เห็นเพียงแค่สังเกตุได้เท่านั้น บริเวณด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เรียกว่า ประตูชัยนั้น เดิมอาจเป็นประตูเมือง เพราะในแนวด้านทิศเหนือพบลักษณะการทำคันดินผ่านคูเมืองเข้าสู่ภายในเมืองที่น่าจะเป็นประตูเมืองด้วยเช่นกัน

พื้นที่โดยรอบเวียงน้ำเต้าได้พบวัตถุโบราณจำนวนมากส่วนใหญ่จะเป็นประติมากรรมหินทราย ได้แก่ พระพุทธรูป ชิ้นส่วนพระพุทธรูป ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม สถูปจำลอง ซึ่งเก็บรวบรวมไว้ที่วัดลี มีหลักฐานสำคัญคือ ศิลารึกจำนวน ๔ หลัก ได้แก่ จารึกวัดลี (พ.ศ. ๒๐๓๔) จารึกวัดพระเกิด (พ.ศ. ๒๐๕๖) จารึกวัดลีสองห้อง (พ.ศ. ๒๐๕๘) และจารึกวัดสุวรรณาราม เกี่ยวกับอายุสมัยของเมืองโบราณนี้ น่าจะเป็นเมืองพะเยาในสมัยอยุธยา ซึ่งไม่เก่ากว่าสมัยอยุธยาตอนต้น และอาจจะเป็นเมืองที่พระยาอุไทยธรรมครองอยู่ก็ได้

จากการวิเคราะห์หลักฐานที่ได้จากการสำรวจของโครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ) ทำให้กำหนดอายุของเมืองโบราณแห่งนี้ว่าอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ ประกอบกับได้พบเครื่องถ้วยจีนในสมัยราชวงศ์หมิง ซึ่งมีอายุร่วมสมัยร่วมกันด้วย ในการสำรวจมีการขุดตรวจชั้นดินทางโบราณคดี และพบหลักฐานว่าเมืองโบราณแห่งนี้มีชั้นดินธรรมชาติเพียง ๒-๓ ชั้นเท่านั้น และมีชั้นดินอยู่อาศัยเพียงชั้นเดียว และพบเศษเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิงเช่นเดียวกัน และจากหลักฐานเป็นการยืนยันถึงอายุสมัยของเมืองโบราณมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ ทั้งนี้โดยมีหลักฐานทางด้านจารึกทั้ง ๔ หลัก ซึ่งอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เช่นเดียวกัน

เนื่องจากสภาพของเมืองมีอาณาบริเวณที่กว้างขวางมาก ฉะนั้นสภาพพื้นที่ภายในเมือง ซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบลาดเทจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก เกิดลักษณะของเมืองที่มีสิ่งปลูกสร้าง อาคารบ้านเรือนสถานที่ราชการ เช่น โรงเรียนพะเยาพิทยาคม และมีการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น ในพื้นที่สูงแล้วค่อยเบาบางลงไปตามพื้นที่ลาด และบางพื้นที่ถูกสลับด้วยเขตเพาะปลูก ทำสวน ทำนา รวมทั้งการขุดตักหน้าดินไปทำประโยชน์อย่างอื่น

จากรายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีเวียงท่าวังทองหรือเวียงน้ำเต้า ในปี ๒๕๒๙ พบว่าร่องรอยโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ถูกค้นพบภายในเมือง สามารถกำหนดอายุ ได้ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ แม้ในตำนานเก่าแก่ได้กล่าวว่า ขุนศรีจอมธรรม เป็นผู้สร้างเมืองขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เมื่อปี พ.ศ. ๑๖๓๔ โดยมีกำแพงดิน คูเมืองล้อมรอบ มีรูปร่างเหมือนผลน้ำเต้า มีประตูเมือง ๘ ประตู ซึ่งตรงกับผังเมืองของเวียงน้ำเต้าหรือ เวียงท่าวังทองแห่งเดียว ในการสำรวจพบร่องรอยของโบราณสถานในสภาพรกร้าง ถูกขุดทำลาย และจากหลักฐานทางศิลปจารึกที่ค้นพบภายในเวียงน้ำเต้า แสดงให้เห็นว่ามีอายุอยู่ในราว พุทธศตวรรษที่ ๒๑ ตรงกับสมัยพระเจ้าแก้ว แห่งอาณาจักรล้านนา รวมทั้งผลจากการขุด ทรวจภายในเมือง พบลักษณะชั้นดินธรรมชาติเพียง ๒- ๓ ชั้น ซึ่งจัดแบ่งเป็นชั้นดินทางโบราณคดี ที่เกี่ยวกับการเข้ามาอยู่อาศัยของคนภายในเวียงน้ำเต้านี้ได้เพียงสมัยเดียว และลักษณะ ของเศษภาชนะดินเผาก็คล้ายคลึงที่สำรวจพบ รวมทั้งยังพบเศษเครื่องถ้วยจีน สมัยราชวงศ์หมิง ปะปนอยู่ด้วย เมื่อเปรียบเทียบหลักฐานข้อมูลทั้งหมดที่พบและจากลักษณะของชั้นดิน ที่ระดับความลึกของการอยู่อาศัยไม่เกิน ๘๐ ซม. แล้ว

กล่าวได้ว่า เวียงน้ำเต้าเริ่มมีการเข้ามาอยู่อาศัยของชุมชนตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นอย่างเก่าที่สุด และมีการอยู่อาศัยของชุมชนที่กระจายโดยทั่วไปภายในเมือง ไม่หนาแน่นมากนัก เนื่องจากพบเศษภาชนะดินเผาที่น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับขนาดของเมือง และจากการพิจารณา ลักษณะของผังเมืองเปรียบเทียบกับสภาพภูมิประเทศแล้ว พบว่า ภูมิประเทศมีส่วนกำหนดให้ผังเมือง คล้ายกับรูปน้ำเต้าด้วย เพราะเป็นลักษณะชายเนินเขาสุดท้าย ก่อนที่จะราบเทลงสู่ที่ราบริมฝั่งแม่น้ำอิง และแนวของเนินเขาจะขวางตัวในทิศตะวันออก - ตะวันตก ซึ่งตรงกับลักษณะของผังเมืองที่วางตัว อยู่ในลักษณะเดียวกัน และบริเวณคูเมืองด้านทิศตะวันออกวกมาทางด้านทิศใต้ นั่นจะขุดเลาะ ไปตามลาดเชิงเขา จึงทำให้ผังเมืองมีลักษณะคดโค้งไปด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการสร้างเมือง นั้นได้ให้ความสำคัญของคูเมืองมากกว่าคันดินกำแพงเมือง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการป้องกันภัย ตามธรรมชาติ เช่น ฤดูน้ำหลากจากแม่น้ำอิง มากกว่าที่จะใช้ป้องกันข้าศึกศัตรูในยามสงคราม

กระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ด้วยทุนทางวัฒนธรรมในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่เวียงน้ำเต้า เมืองเก่าพะเยา โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีขั้นตอนในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์ ทุนวัฒนธรรมชุมชนในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า

การสืบค้นข้อมูลจากเอกสาร และเว็บไซต์ต่างๆ โดยเฉพาะประวัติของวัดที่มีการบันทึกไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร งานเขียนของนักวิชาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ได้อธิบายประวัติศาสตร์ของเมืองพะเยา และสำรวจพื้นที่ชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ๒ ชุมชนซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองพะเยา ได้แก่ ชุมชนวัดลี และชุมชนวัดศรีจอมเรือง (บ้านหล่ายอิงในอดีต) รวมทั้งข้อมูลจากการบอกเล่า เพื่อให้เห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และทุนวัฒนธรรมชุมชนในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า

ชุมชนวัดลี	ชุมชนวัดศรีจอมเรือง
ชื่อบ้าน-นามเมือง ชุมชนวัดลี ใช้ชื่อเรียกตามวัดลี ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ในเขตเวียงน้ำเต้า คำว่า ลี เป็นภาษาท้องถิ่น บ้างก็ว่าเป็นภาษาพม่า ซึ่งแต่ละทัศนะก็เป็นไปได้ทั้งนั้น ด้วยเหตุผล ๓ ประการ ๑) พะเยาเป็นกลุ่มเมืองล้านนาที่เคยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลพม่ามากกว่า ๒๐๐ ปี ๒) พะเยาเคยถูกพม่ารุกรานจนเป็นเมืองร้างอีก ๕๖ ปี และ ๓) คำศัพท์หลายคำมาจาก	ชื่อบ้าน-นามเมือง คำว่า "จอม" เป็นภาษาไทยใหญ่ หมายถึงที่อยู่อาศัยหรือวัดเมื่อรวมเข้ากับคำว่า "เรือง" ที่มีความหมายถึง ความเจริญรุ่งเรืองแล้ว ก็คือที่อยู่อาศัยหรือวัดที่เจริญรุ่งเรือง อีกทัศนะหนึ่งเล่าว่า คำว่า "จอม" หมายถึงยอดส่วนบน เช่น จอมทอง จอมขวัญ จอมทัพ เมื่อรวมเข้ากับคำว่า "เรือง" จึงหมายถึงสุดยอดแห่งความรุ่งเรือง วัดแห่งนี้ เป็นที่รู้กันว่าเป็นวัดพม่า หรือวัดเงี้ยว

“หล่าย” เป็นภาษาท้องถิ่นแปลว่า อยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำ สมัยก่อนการเดินทางจากหมู่บ้านแม่ต้า หรือหมู่บ้านทางทิศตะวันตกของแม่น้ำอิง (บ้านหล่ายกว๊าน) เวลาจะเดินทางเข้ามาหมู่บ้านนี้จะต้องข้ามสะพานแม่น้ำอิง จึงเรียกกันติดปากว่าบ้านหล่ายอิง ส่วนหมู่บ้านทางด้านทิศเหนือที่ตั้งอยู่บนเนินต่ำของแม่น้ำอิง เรียกว่า บ้านฝั่งหมิ่น

ชุมชนวัดลี	ชุมชนวัดศรีจอมเรือง
ภาษาพม่า เช่น คำว่า สล่า ที่หมายถึง ช่าง เป็นต้น ดังนั้น คำว่าลีมักจะใช้คู่กับคำว่า กาด แปลว่า ย่านตลาด แต่เดิมชุมชนดังกล่าวอยู่ท่ามกลางชุมชนบางทศนะกับบอกว่าสถานที่แห่งนี้เป็นที่หลบภัยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งนี้ มีการตั้งข้อสังเกต ว่าอาจจะหมายถึง ลี หรือ การลี้ภัยไปอยู่ที่วัด เนื่องด้วยมีการเล่าขานแต่นานมาแล้วว่า ที่วัดมีถ้ำหรือโพรงใหญ่ใต้เจดีย์ แต่เดิมหากผู้ใดต้องการบวช ให้ไปอธิษฐานที่นั่นแล้วจะมีเครื่องอัฐบริขารที่จะใช้ในการบวชปรากฏออกมาหน้าถ้ำ ต่อมามีการระดมคนมาปิดถ้ำแล้ว เพราะเกรงจะเกิดอันตราย	เหตุเพราะคนไทยเชื้อสายพม่าเข้ามาอยู่อาศัยและสร้างวัดแห่งนี้ อีกนัยหนึ่งคำว่า “ศรีจอมเรือง” มีความหมายตามภูมินามตามลักษณะสถานที่สำคัญในท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสถานที่สำคัญ โดยเกิดจากความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงสถาปัตยกรรมทางศาสนาในชุมชนวัดศรีจอมเรือง
ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ จากความล่มสลายของของอาณาจักรล้านนาทำให้การฟื้นฟูบ้านเมืองต้องใช้ระยะเวลายาวนานเพราะการขาดผู้นำที่เข้มแข็งและไม่มีกำลังคนมากพอจะมาพลิกฟื้นเมือง จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๓๑๗ ในสมัยกรุงธนบุรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงได้ยกกองทัพพม่าออกจากล้านนาได้เป็นผลสำเร็จ ทำให้ล้านนาได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระภาพ หลังจากนั้นล้านนาจึงเริ่มเข้าสู่ยุคการฟื้นฟูเมืองภายใต้นโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าเข้าเมือง” สำหรับเมืองพะเยากว่าที่จะได้รับการฟื้นฟูตั้งเมืองขึ้นมาอีกครั้งก็เข้าสู่ยุคกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว คือ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๖ ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ปี พ.ศ. ๒๐๕๔ ในจารึกมหาเถรสังฆมณฑลพม่า วัดลีบสองห้องพบที่วัดศรีจอมเรืองในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ข้อความจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒ ระบุ จ.ศ. ๘๗๗ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๐๕๔ อันเป็นรัชสมัยของพระเมืองแก้วหรือพระเจ้าฟ้างุ้มมหาราช (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๖๔) เนื้อหากล่าวว่า มหาเถรสังฆมณฑลพม่าแห่งวัดลีบสองห้อง และมหาเถรเจ้าญาณกิตติได้ชักชวนอุบาสกอุบาสิกาให้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูป โดยการบริจาคทองคำ และข้าพระจำนวนหนึ่งไว้เพื่อปฏิบัติดูแลพระพุทธรูปองค์นี้ โดยในขั้นต้นสามารถรวบรวมเงินได้ ๔๐๐ เงินนำไปจัดหาคนได้ ๒ ครอบครัว มาถวายเป็นข้าพระ และรวบรวม “ทอง” (ทองแดง) ที่ใช้สำหรับหล่อพระพุทธรูปได้มากถึง ๑,๔๐๐,๐๐๐ ทอง

ชุมชนวัดลี	ชุมชนวัดศรีจอมเรือง
ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ คนในชุมชนปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นชาวพื้นเมืองเดิมที่อพยพหนีไปอยู่ลำปาง แล้วกลับมา และกลุ่มที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองลำปาง รวมทั้งกลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษชาวพม่า และเงี้ยว ที่มาแต่ครั้งสงคราม นอกจากนั้นยังมีชาวจีนผู้เป็นเจ้าของกิจการค้าที่เข้ามาในภายหลังบ้างเล็กน้อย ในอดีตชาวบ้านมีการประกอบอาชีพค้าขายเป็นหลัก อาทิ หมาก พลู ขนมน้ำมัน เป็นต้น มีการทำการเกษตรในบางส่วน เช่น การทำสวน ทำนา ในพื้นที่ใกล้เคียงนอกชุมชน นอกจากนั้น มีการทำประมงหาปลา และสัตว์น้ำในแม่น้ำอิง บ้านวัดลีในช่วงสงคราม ต่างพากันอพยพไปอยู่จังหวัดลำปาง เมื่อสงครามเสร็จสิ้นในปี ๒๓๘๖ ช่วงสร้างบ้านแปงเมือง จึงพากันอพยพกลับมาตั้งบ้านอยู่ริมแม่น้ำอิง ตอนแรกมีประมาณ ๔๐ ครัวเรือน ตั้งชื่อว่า บ้านหล่ายอิง เป็นการตั้งชื่อตามลักษณะภูมิประเทศ มีแม่น้ำอิงไหลผ่านเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำอิง จึงเรียกว่าบ้านหล่ายอิง มีพื้นที่เป็นเนินดินสูง บนฐานของตัวเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ชุมชนวัดลี มีวัดลี	ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ คนในชุมชนสืบเชื้อสายมาจากคนไทใหญ่หรือเงี้ยว ที่มาจากเชียงตุง เข้ามาทำการค้า และทำป่าไม้ในสมัยรัชกาลที่ ๕ หลังการทำสนธิสัญญาบาวริงระหว่างรัฐบาลไทยกับอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ เป็นผลให้เกิดการค้าเสรี ช่วงที่รัฐบาลสยามอนุญาตให้มีการสัมปทานป่าไม้ในภาคเหนือ ทำให้มีชาวเงี้ยวและพม่าเข้ามาทำงานกับบริษัทสัมปทานป่าไม้จากอังกฤษ รวมทั้งเข้ามาค้าขายในรูปแบบของกองคาราวานหรือการค้าทางไกล โดยใช้โคหรือม้าบรรทุกสินค้าเป็นหลักเข้ามายังพื้นที่ต่าง ๆ ของสยาม มีเมืองเชียงตุงเป็นเมืองสำคัญทางตอนเหนือที่เป็นจุดแวะพัก และแลกเปลี่ยนสินค้าของพ่อค้าจากเมืองตองกั๊วจัน จากนั่นเดินทางเข้ามายังล้านนา เช่น เชียงราย เชียงใหม่ พะเยาลำปาง เป็นต้น ในส่วนของพะเยา คนเงี้ยวหรือไทใหญ่ได้เข้ามาตั้งรกรากอยู่อาศัยในย่านสบต๋ำ ซึ่งเป็นบริเวณสองฝั่งลำน้ำอิงทางทิศใต้ และมีลำน้ำแม่ต๋ำไหลมาสบ คนพะเยาเรียกว่า ถิ่นคนเงี้ยวหรือกาดเงี้ยว จุดเด่นของชาติพันธุ์เงี้ยวที่สืบทอดกันมาคือ อาหารเงี้ยวของชุมชนวัดศรีจอมเรืองที่มีการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ได้แก่ การทำถั่วเน่าสูตรเงี้ยว หรือไทใหญ่ ทั้งนี้คนเหนือนิยมรับประทานถั่วเน่ากับข้าว หรือนำไปประกอบในการทำอาหารประเภทต่าง ๆ เช่น แกงผัก คั่วถั่วเน่า นอกจากนี้ยังมีอาหารเงี้ยวประเภทอื่น ๆ

ชุมชนวัดลี	ชุมชนวัดศรีจอมเรือง
	ได้แก่ แก่งฮังเล แก่งขี้เหล็ก ข้าวลัม โก๋โบ มะขาม จิ้นลุง ยำหนั่ง เป็นต้น ปัจจุบันมีร้านจำหน่ายอาหารเจี้ยวในชุมชนศรีจอมเรือง

ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ การตราพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดพะเยา โดยประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๔ ตอน ๖๗ ลงวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๒๐ และมีผลใช้บังคับจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา มีกำหนด ๑ เดือน อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงรายจึงได้รับแต่งตั้งขึ้นเป็นจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา จึงขึ้นกับจังหวัดพะเยา โดยชุมชนวัดลีและชุมชนวัดศรีจอมเรือง เป็นชุมชนในเขตตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนที่ ๒ วิเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนวัดลี-ศรีจอมเรือง

ชุมชนวัดลี-ศรีจอมเรือง เป็นประวัติศาสตร์ของพื้นที่ที่ผู้คนที่มาอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้แบ่งแยกเป็นหมู่บ้าน ผู้คนเคลื่อนย้ายไปมาหาสู่กัน ในช่วงที่มีคนเจี้ยวเข้ามาได้มาแต่งงานกับคนท้องถิ่น เกิดการผสมผสานกันทางวัฒนธรรม และเป็นประวัติศาสตร์ชุมชนที่มีพัฒนาการไปกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรญากามยาวในยุคล้านนา และเมืองพะเยายุคฟื้นฟูหลังจากการครอบครองของพม่าสามารถแบ่งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนวัดลี-ศรีจอมเรืองออกเป็น ๖ ยุคดังนี้

ยุคประวัติศาสตร์ (พ.ศ. ๒๐๓๘ - ๒๓๓๐)

ชุมชนวัดลี-ศรีจอมเรือง (บ้านหล่ายอิง) ถือว่าเป็นชุมชนที่ก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรญากามยาว ในยุคล้านนาที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา มีการก่อสร้างพระพุทธรูป และวัดวาอาราม ที่ปรากฏหลักฐานในจารึกเมืองพะเยาที่ถูกค้นพบ ต่อมาล้านนาได้ถูกพม่ายึดครองสองร้อยกว่าปี ส่งผลให้บ้านเมือง วัดวาอารามทรุดโทรมจากสงคราม ผู้คนอพยพย้ายถิ่นฐานหนีภัยสงครามไปอยู่ที่ต่าง ๆ และได้ย้ายเข้ามาในเมืองพะเยาอีกครั้ง อย่างไรก็ตามในช่วงนั้นพระเจ้าอังวะจากพม่าส่งกองทัพ นำโดยอะแซหุ่นกี้ยกมาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ แล้วรวมเมืองฝาง เชียงราย เชียงแสน และพะเยาเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้เจ้าเมืองฝ่ายเหนือและชาวเมืองพะเยาต่างอพยพหนีไปอยู่เมืองลำปาง ทิ้งบ้านเมืองร้างไป ๕๖ ปี

ยุคผสมผสานและกลืนกลาย (พ.ศ.๒๓๘๖-๒๔๔๒) สร้างบ้านเรือนและวัดจอง

เมื่อสงครามเสร็จสิ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เจ้าหลวงได้นำชาวพะเยากลับมาฟื้นฟูบ้านเมือง เมืองพะเยาได้ฐานะเป็นเมืองหน้าด่าน ขึ้นอยู่กับลำปาง จากสภาพกร้าง โดยเริ่มตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสันเวียงใหม่ และทยอยกลับมาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำอิงอีกครั้ง โดยตั้งชื่อว่า “บ้านหล่ายอิง” ตามลักษณะภูมิประเทศที่มีแม่น้ำอิงไหลผ่าน เริ่มแรกมีประมาณ ๔๐ ครัวเรือน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำอิง มีพื้นที่เป็นเนินดินสูง บนฐานของตัวเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า มีอาณาเขตรวมบ้านหล่ายอิง ในตัวเมืองเก่าเวียงน้ำเต้าทั้งหมด เนื่องด้วยเมืองพะเยาเป็นเมืองหน้าด่านจึงต้องเกี่ยวข้องกับการสงครามอยู่เสมอ โดยเฉพาะสงครามเชียงตุงทั้งสามครั้ง และชาวเมืองพะเยาถูกเกณฑ์ไปทำสงครามด้วยทุกครั้ง นอกจากนี้ยังมีชาวเงี้ยวจากเชียงตุงเดินทางนำสินค้าเข้ามาค้าขาย ได้แต่งงานกับคนพื้นเมือง และตั้งถิ่นฐาน รวมทั้งการบูรณะวัดร้างโดยกลุ่มพ่อค้าชาวพม่าและชาวเงี้ยว คือ วัดจอง (ปัจจุบันวัดศรีจอมเรือง)

ยุคแอบเร้นซ่อนกายจากอำนาจของสยาม (พ.ศ.๒๔๔๕-๒๔๔๗)

ในช่วงนี้เกิดกบฏเงี้ยว นำโดยพกาหม่อง เข้าปล้นเมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองพะเยา โดยเจ้าเมืองพะเยาขอกำลังทหารจากลำปางเข้ามาช่วยปราบจนสำเร็จ มีคนพะเยาบางส่วนได้ช่วยเหลือคนเงี้ยว ส่งผลให้ทั้งคนเงี้ยวในชุมชนแม่ต้าและคนพะเยาถูกฆ่าจำนวนมาก คนเงี้ยวจึงย้ายหนีไปอยู่ที่อื่น คนที่ยังอยู่ต้องพรางตัวเองให้เหมือนคนเมืองมากที่สุด รวมทั้งพระสงฆ์ชาวเงี้ยวที่วัดจองคำได้ย้ายหนีไปที่อื่น ส่งผลให้วัดจองคำร้างไป ๒ ปี เมื่อเหตุการณ์สงบ เจ้าหลวงไชยวงศ์ เจ้าเมืองพะเยาในขณะนั้นให้เรียก่อนอิฐตามวัดร้างต่าง ๆ ไปสร้างกำแพงเมืองเพื่อป้องกันศัตรู

ยุคปรากฏตัวเพื่อดำรงอยู่ภายใต้อำนาจของสยาม (พ.ศ.๒๔๔๗-๒๔๗๙)

คนเงี้ยวได้อพยพกลับมา พ่อค้าและคนในชุมชนได้บูรณะวัดจองคำ นิมนต์พระพม่าจากลำปางมาเป็นเจ้าอาวาส ในช่วงนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลาย ๆ ด้านจากอิทธิพลของสยาม คือ เมืองพะเยาเปลี่ยนฐานะเป็นอำเภอเมืองพะเยา มี “เจ้าอุปราชมหาชัยคีตีสาร” รักษาการตำแหน่งเจ้าเมืองพะเยา และมีเรจินาลด์ เลอ เมย์ นักสำรวจชาวอังกฤษ ได้เดินทางมาสำรวจหัวเมืองทางเหนือ กล่าวว่าสมัยนั้นกิจการค้าขายในเมืองพะเยาส่วนใหญ่จะเป็นของพวกพม่าและเงี้ยว ถือเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจและสังคมสูง เกิดตลาดในบริเวณนั้น คือ ตลาดสบต้า

เมื่อเส้นทางรถไฟสายเหนือมาถึงลำปาง เศรษฐกิจเมืองพะเยาโตขึ้น จากปริมาณการส่งออกข้าวที่เพิ่มมากที่สุดในปีภาคเหนือ คนจีนจากภาคกลางเริ่มหลั่งไหลเข้ามา มีการตัดถนนใหม่ ทำให้กำแพงเมืองเก่าถูกรื้ออีกครั้งเพื่อขยายและปรับผิวถนน กลุ่มนายอำเภอ กลุ่มเจ้าหลวงเมืองพะเยา และคหบดีคนจีนในเมืองพะเยาได้ร่วมทุนสร้างตลาดสดแห่งใหม่ ส่งผลให้ตลาดพ่อค้าเงี้ยวที่เดิมเริ่มซบเซาลง อย่างไรก็ตาม ในช่วงรัชกาลที่ ๗ และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือ เมื่อมาถึงเมืองพะเยา พ่อค้าชาวไทใหญ่ (เงี้ยว) และชาวพม่าในเมืองพะเยานำงานช่างคู่มาน้อมเกล้าฯ มาถวาย ณ ที่ประทับแรมสนามเวียงแก้ว อำเภอเมืองพะเยา

นอกจากนี้ในช่วงนี้ครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา เจ้าอาวาสวัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน เป็นผู้นำในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดลีซึ่งมีสภาพเป็นวัดร้างมาหลายร้อยปี และยกฐานะขึ้นเป็นมาเป็นวัดอีกครั้ง

ยุคก้าวเข้าสู่การพัฒนา (พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๕๒๐)

การจัดตั้งเทศบาลเมืองพะเยา จังหวัดเชียงราย พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้จัดเขตชุมชนในตำบลเวียงและตำบลแม่ต๋ำ อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย ให้มีฐานะเป็นเทศบาลเมือง รวมทั้งการก่อสร้างประตูละบายน้ำกันแม่น้ำอิง โดยกรมเกษตรการประมง เพื่อเก็บกักน้ำไว้ในช่วงฤดูแล้ง และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา ส่งผลให้น้ำท่วมทรัพย์สินและไร่นาของประชาชนหลายพันไร่ ชาวบ้านหลายชุมชนได้อพยพขึ้นมาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณที่ดอนรอบ ๆ กว๊านพะเยากลายเป็นชุมชน บ้านหลายอิงก็เช่นเดียวกัน ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม ผู้คนได้อพยพย้ายขึ้นมาอยู่บริเวณพื้นที่ดอน โดยรอบวัดศรีจอมเรืองและวัดลี เกิดเป็นชุมชน

การแต่งกายของสาวชาวเงี้ยว(ไทใหญ่)ในขบวนแห่ครัวทาน
งานตานก๋วยสลาก วัดศรีจอมเรือง

ในช่วงนี้คณะกรรมการวัดศรีจอมเรือง พร้อมคณะศรัทธาได้ไปกราบอารธนาพระครูบาจันะ พระพม่าจากวัดป่าฝาง จังหวัดลำปาง มาจำพรรษาที่วัดศรีจอมเรือง และท่านได้รับสมณศักดิ์ เป็นพระครูสุจิณธรรมสาร ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีจอมเรือง และยังได้รับการถวายสมณศักดิ์ จากรัฐบาลพม่าอีกด้วย ส่วนวัดลี คณะกรรมการวัดและคณะศรัทธาได้ไปนิมนต์พระบุญขึ้น จิตตมโม จากวัดแม่ตำเมืองชุม จังหวัดพะเยาให้มาเป็นเจ้าอาวาสวัดลี จนถึงปัจจุบันสมณศักดิ์ พระวิมลญาณ มุณี ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดพะเยา

ยุคปรับเปลี่ยนและสืบสานทุนทางวัฒนธรรม (พ.ศ.๒๕๒๐-ปัจจุบัน)

ในช่วงนี้ความเจริญและการพัฒนาต่างๆ ได้เข้ามาสู่ชุมชน ทั้งถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ในขณะที่อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย ได้ยกฐานะเป็นจังหวัดพะเยา พร้อม ๆ กันนั้นเทศบาล เมืองพะเยาได้แบ่งเขตการปกครองเป็นชุมชน ดังนั้นหมู่บ้านหลายอิงจึงได้แยกชุมชน และตั้งชื่อ ตามวัดเป็นชุมชนวัดลี และชุมชนวัดศรีจอมเรือง ในขณะเดียวกันความเป็นคนเงี้ยวในชุมชนได้ ค่อยๆ เลือนหายไป เด็กรุ่นใหม่ไม่มีความทรงจำในเรื่องของอดีต โดยเฉพาะด้านภาษาและการ แต่งกายที่สูญหายไป หลงเหลือเพียงแต่อาหารที่ยังคงสืบทอดกันภายในครัวเรือน และเปลี่ยน จากการบริโภคเป็นการผลิตเพื่อขายภายในและภายนอกชุมชน เช่น ถั่วเน่า แกงฮังเล ข้าวลัม น้ำพริกคั่ว จิ้นลุง เป็นต้น

การสืบทอดอาชีพทำถั่วเน่า ในชุมชนวัดศรีจอมเรือง

ในขณะเดียวกัน พระบุญขึ้น ลีตอมโม (ปัจจุบันพระวิมลญาณมุนี) เจ้าอาวาสวัดลี ท่านมีความสนใจในการเก็บสะสมพระพุทธรูปและประติมากรรมสกุลช่างพะเยาที่ทำจาก หินทราย ที่มีความรุ่งเรืองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งชุดค้นพบในบริเวณเมืองโบราณ เวียงน้ำเต้าเป็นจำนวนมาก โดยมีวัดลีซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของเวียงน้ำเต้าและมีวัดร้างประมาณ ๒๐ วัด มีธาตุเจดีย์ซึ่งหักพัง ท่ามกลางป่าดงพงไพรที่ขึ้นปกคลุม การสำรวจได้พบชิ้นส่วนของ โบราณวัตถุ ท่านจึงเก็บรวบรวมมาไว้ที่วัดลี และจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์เวียงพยาว (วัดลี) เพื่อเป็น สถานที่ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองพะเยา โดยได้รับงบประมาณสนับสนุน จากทางภาครัฐและเอกชน ทุก ๆ ปี วัดลีจะมีประเพณีสงฆ์พระธาตุวัดลี ในเดือน ๕ เหนือ พร้อมกับการกินแกงขี้เหล็ก หรือภาษาเงี้ยวเรียกว่า แกงฮังไหย่ว ส่วนวัดศรีจอมเรืองจะมี ประเพณีตานข้าวหอมต่อ หรือกวนข้าววมธูปายาสในวันออกพรรษาเป็นประจำทุกปี

จะเห็นได้ว่าปัจจุบัน ชุมชนวัดลี-ศรีจอมเรือง เป็นชุมชนที่คนพื้นเมืองและคนเงี้ยวได้เกิดการ ผสมผสานทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่กับคนพื้นที่อื่น เช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม วัดก็ยังเป็นสถานที่ในการยึดโยงความเป็นชุมชน ผ่านการทำบุญและประเพณีตามความเชื่อในทาง พุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ ๓ สำรวจสภาพพื้นที่เวียงน้ำเต้า

การลงพื้นที่สำรวจพื้นที่กายภาพโดยรอบเวียงน้ำเต้า พบว่าสภาพปัจจุบันของเวียงน้ำเต้า รอบในและรอบนอกมีการเปลี่ยนแปลงจากความเจริญ และความเป็นเมืองที่ขยายตัวออกมา นอกเมืองมากขึ้น สภาพปัญหาที่พบมีดังต่อไปนี้

๑) กำแพงเมือง-คูเมืองถูกทำลายไปบางส่วน ส่วนทางทิศใต้ และทิศ ตะวันตก ถูกทำลาย เพื่อสร้างถนนและบ้านเรือน แนวกำแพงบางส่วนกลายเป็นถนนหนทาง และทางเข้าบ้านเรือน

๒) สภาพภายในเวียงปัจจุบันเป็นที่ตั้งของชุมชน วัด โรงเรียน บ้านจัดสรร และที่อยู่อาศัย สลับกับพื้นที่เพาะปลูกผัก ทำสวนผลไม้ รวมทั้งพื้นที่ว่างเปล่าที่มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น เป็นจำนวนมาก

๓) การทิ้งขยะ และเศษกิ่งไม้ของชุมชนในบริเวณคูเมืองบางจุด โดยขาดการจัดการที่เหมาะสม

๔) คูเมืองบริเวณถนนข้างโรงเรียนพะเยาพิทยาคม เป็นที่จอดรถจักรยานยนต์และรถยนต์ ของนักเรียนโรงเรียน ทำให้กีดขวางการเดินทางโดยเฉพาะในช่วงเปิดภาคเรียน

๕) การระบายน้ำเสียจากบ้านเรือนที่อยู่อาศัยลงคูเมือง ทำให้น้ำในคูเมืองบางส่วนเน่าเสีย โดยเฉพาะในฤดูแล้ง

๖) ขอบเขตพื้นที่เวียงน้ำเต้า ครอบคลุมพื้นที่การปกครองส่วนท้องถิ่น ๒ หน่วยงาน คือ อยู่ภายใต้การดูแลของเทศบาลเมืองพะเยา และเทศบาลตำบลท่าวังทอง อาจทำให้ขาดความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการ แต่อย่างไรก็ตาม การจัดการดูแลพื้นที่เมืองเก่าส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับกรมศิลปากรเป็นหลัก

๗) วัดร้างหลายแห่งถูกขุดทำลายเพื่อหาของเก่าจนหมดสภาพ

๘) พื้นที่หน้าดินส่วนใหญ่ถูกเกลี่ยปรับใช้งานเพื่อการทำมาหาเลี้ยงชีพในชีวิตประจำวัน

๙) มีแหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุ และวัฒนธรรมดั้งเดิมหลายอย่าง แต่ขาดการให้ความสำคัญ และการสืบทอดอย่างจริงจัง

จากสภาพปัญหาที่พบ จะเห็นได้ว่าผู้คนในชุมชนโดยรอบเวียงน้ำเต้าปัจจุบัน ได้ให้ความสำคัญกับการทำมาหาเลี้ยงชีพในชีวิตประจำวัน มากกว่าความสนใจและความรู้ ความเข้าใจที่จะต้องตระหนักถึงความเป็นแหล่งประวัติศาสตร์หรือโบราณสถาน ถือเป็นความห่างเหินระหว่างชีวิตของชาวบ้านในปัจจุบันกับร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองของพื้นที่ในอดีต ซึ่งเป็นปัญหาของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองเก่า บนที่ดินที่ถูกประกาศว่าเป็นเขตพื้นที่เมืองเก่า

การสำรวจแหล่งประวัติศาสตร์และทุนทางวัฒนธรรม และส่งเสริมพื้นที่เวียงน้ำเต้าให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรม ได้ใช้กระบวนการวิจัยประวัติศาสตร์ และกิจกรรมเด็กเดินเมือง ถ่ายภาพ เล่าเรื่องเวียงน้ำเต้า ที่มุ่งกระตุ้นให้เยาวชนเกิดการรับรู้เรื่องราวในท้องถิ่น และตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญ อันจะทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ห่วงแหน และความคิดในการที่จะอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยมีนักเรียนโรงเรียนพะเยาพิทยาคม และพระนิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา โดยมีผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์เมืองพะเยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา และมหาวิทยาลัยพะเยา สถาบันสื่อสร้างสรรค์เพื่อเด็กเยาวชน รวมทั้งปราชญ์ท้องถิ่นและแกนนำชุมชน วัดลี และชุมชนศรีจอมเรืองที่มีประสบการณ์ในแต่ละด้าน เป็นวิทยากรให้ความรู้

จากการจัดกิจกรรมสำรวจพื้นที่โดยกลุ่มเยาวชน สิ่งที่คุณเข้าร่วมกิจกรรมสนใจหรือรับรู้มากที่สุด คือ ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมหรือภูมิทัศน์ ซึ่งอาจจะวิเคราะห์ได้ว่า การรับรู้ทางโสตทัศน์ เป็นสิ่งง่ายในการรับรู้สำหรับเยาวชน ดังนั้น สิ่งแรกที่เยาวชนได้จากการลงสำรวจพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า คือ การเห็นสภาพป่าที่รกร้าง ไม่เป็นระเบียบ คูน้ำที่แห้งแล้ง มีเศษขยะเกลื่อนกลาด และเน่าเสียในบางพื้นที่ ยิ่งไปกว่านั้น ในบางแห่งที่เคยเป็นโบราณสถาน แทบจะไม่เหลือร่องรอยของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีเพียงเศษอิฐ หรือเนินดินเล็ก ๆ เนื่องด้วยส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ร้าง หรือสถานที่สาธารณะที่ถูกรื้อทิ้งทิ้งร้าง หรือถูกเบียดบังจากอาคารสิ่งก่อสร้างใหม่ พื้นที่สำคัญหลายแห่งในเวียงน้ำเต้าเป็นพื้นที่ ที่ไม่ได้ถูกรับรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญเท่าที่ควร จากผู้คนทั่วไปและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ ๔ วิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่เวียงน้ำเต้าและประวัติศาสตร์ชุมชน

เวียงน้ำเต้ามีภาพลักษณ์ของเมืองเก่าที่มีร่องรอย และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ปรากฏเรื่องราวและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งที่เป็นลายลักษณ์ เช่น ศิลาจารึก ตำนาน จดหมายเหตุ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน อาคาร สถาปัตยกรรม ส่วนประวัติศาสตร์ของชุมชนวัดลี-ศรีจอมเรืองจะเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ผู้คนอาศัยอยู่ มีกลุ่มชาติพันธุ์เงี้ยวและพม่าเดินทางเข้ามาค้าขาย ตั้งถิ่นฐาน ในการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่เวียงน้ำเต้าและประวัติศาสตร์ของชุมชน พบว่ามี ๕ ด้านที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ดังนี้

ศักยภาพ	สรุปข้อมูล
ด้านประวัติศาสตร์เมืองพะเยาและประวัติศาสตร์ชุมชน	เวียงน้ำเต้าเป็นเมืองที่มีการตั้งเมืองตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ เมื่อขุนจอมธรรมมาตั้งเมืองพะเยา เวียงแห่งแรกมีผังเมืองเป็น รูปน้ำเต้าเรียก "เวียงน้ำเต้า" และเจริญรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เพราะพบหลักฐานมากในช่วงเวลานี้ รวมทั้งศิลาจารึกที่กล่าวถึงการสร้างวัดต่าง ๆ หลายแห่ง และมีหลักฐานสำคัญที่แสดงว่าเวียงนี้ น่าจะเป็นตัวเมืองหรือเป็นตัวเมืองหรือเป็นศูนย์กลางการปกครองของเมืองพะเยา คือจากเวียงนี้มีแนวคันดินเป็นเส้นทางคมนาคมหลายสายตัดออกไปติดต่อกับเวียงหรือชุมชนอื่น ๆ หลายแห่ง ตามพื้นนาต่าง ๆ เวียงนี้จึงมีลักษณะเป็นจุดศูนย์รวมหรือชุมชนหลักของเมืองเช่นเดียวกับเวียงพะเยา ซึ่งสันนิษฐานว่าท่าวังทองและเวียงพะเยาเป็นชุมชนเดียวกัน โดยเวียงหนึ่งเป็นศูนย์การปกครอง และอีกเวียงหนึ่งเป็นย่านการค้า ส่วนเวียงใดเกิดขึ้นก่อนและมีการขยายมาสร้างอีกเวียงเมื่อไรนั้น ไม่มีหลักฐานใด ๆ ยืนยันได้แน่ชัด แต่น่าสังเกตว่ามีการกล่าวถึงเวียงพะเยา ๒ เวียง อยู่ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เล่าเรื่องตอนพญาคำฟูกับพญากาวน่านร่วมกันตีเมืองพะเยาว่า พญาทั้งสองก็ริพลคนศึก เข้าไปปล้นเอาเวียงพญาจำเมืองทั้งสองเวียง

ศักยภาพ	สรุปข้อมูล
	เวียงน้ำเต้าเป็น ๑ ในเมืองเก่าพะเยาที่มีจุดแข็งทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๑ โดยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบอย่างชัดเจน และมีร่องรอยโบราณสถานทั้งที่ปฏิสังขรณ์เป็นศาสนสถานแล้ว ได้รับการขุดแต่งบูรณะแล้ว และที่ยังไม่ได้รับการขุดแต่งศึกษา กระจายตัวอยู่ทั่วบริเวณเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า โดยแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดีรองรับ ปราบภูเรื่องราวและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งที่เป็นลายลักษณ์ เช่น ศิลาจารึก และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน วัด สถาปัตยกรรมต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ส่วนประวัติศาสตร์ของชุมชนในเวียงน้ำเต้า คือ ชุมชนวัดลี-ศรีจอมเรือง เป็นประวัติศาสตร์ของพื้นที่ที่ผู้คนที่มาอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้แบ่งแยกเป็นหมู่บ้าน ผู้คนเคลื่อนย้ายไปมาหาสู่กัน ในช่วงที่มีคนเงี้ยวเข้ามาได้มาแต่งงานกับคนท้องถิ่น เกิดการผสมผสานกันทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านอาหารที่ยังคงอยู่ถึงปัจจุบัน และเป็นประวัติศาสตร์ชุมชนที่มีพัฒนาการไปกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัยในยุคล้านนา และเมืองพะเยายุคฟื้นฟูหลังจากการครอบครองของพม่า จากประวัติศาสตร์ของเวียงน้ำเต้า และประวัติความเป็นมาของชุมชน ถือเป็นจุดเด่นทางประวัติศาสตร์ของเมืองเก่าและชุมชนที่ดำรงอยู่ และมีการเปลี่ยนแปลงมาจนถึงปัจจุบัน

ศักยภาพ	สรุปข้อมูล
ด้านภูมิสถาปัตยกรรมและผังเมือง	เวียงน้ำเต้าตั้งอยู่บนเนินเขาที่วางตัวยาวต่อเนื่องมาจากทางทิศเหนือลงมาบริเวณกว๊านพะเยาและแม่น้ำอิง คูเมืองมีขนาดไม่เท่ากัน แต่มีเพียงชั้นเดียว คือ คูเมืองด้านทิศเหนือกว้างประมาณ ๒๑ เมตร ส่วนด้านทิศตะวันออกกว้างประมาณ ๑๖ เมตร และมีความลึกเฉลี่ย ๕ เมตร ลักษณะของคันดินเป็นเพียงแนวคันดินเตี้ย ๆ แสดงให้เห็นลักษณะของการก่อสร้างคูเมือง คือ เมื่อกำหนดขอบเขตและขนาดของผังเมืองแล้ว การขุดคูเมืองจะนำเอาคันดินที่ได้มาถมวางเรียงเป็นแนวทั้งสองฟาก ข้างของคูเมือง จึงทำให้เกิดเป็นคันดินคู่ขนานไปกับคูเมือง สภาพของคันดินที่พบมีแนวและขนาดเล็กมาก คันดินด้านในจะสูงจากระดับพื้นภายในเมืองประมาณ ๑ เมตร เห็นได้ถึงความรู้ของประวัติศาสตร์ของพื้นที่ที่สะท้อนรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของเมืองผ่านภูมิปัญญาของการสร้างบ้านแปงเมืองในอดีต ถือเป็นเมืองเก่าที่มีองค์ประกอบและมีศักยภาพเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ของจังหวัดพะเยา ดังนี้ ๑) การวางผังเมืองที่มีแนวคันดินและคูเมือง ซึ่งสามารถแสดงขอบเขตเมืองในอดีตได้อย่างชัดเจน ๒) มีลักษณะการใช้สอยในลักษณะของเมืองที่มีชีวิตอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ๓) ถนนรอบเวียงน้ำเต้าที่เป็นเส้นทางคมนาคมหลายสายเชื่อมชุมชนในเขตเทศบาลเมืองพะเยากับชุมชนในเขตเทศบาลตำบลท่าวังทอง ๔) มีพื้นที่สาธารณะที่เหมาะสมสำหรับการทำเป็นสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน หรือพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมของชุมชน

ศักยภาพ	สรุปข้อมูล
ด้านภูมิสถาปัตยกรรมและผังเมือง	๕) กรมธนารักษ์ได้จัดทำป้ายแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองเก่า กำแพงเมือง-คูเมืองโบราณ ตั้งบนแนวคันดินเวียงน้ำเต้า จำนวน ๒ จุด ทำให้ประชาชนที่อาศัยในเขตเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า และประชาชนที่สัญจรผ่านไปมา เห็นถึงความสำคัญของเมืองเก่า ๖) บริเวณกำแพงเมือง -คูเมืองโบราณเวียงน้ำเต้า มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นเป็นจำนวนมาก เป็นทั้งต้นไม้ดั้งเดิมและต้นไม้ที่ปลูกเสริม เช่น ต้นจามจุรี ต้นมะค่า ต้นสัก ต้นชะเง้อ (ต้นสาธร) ซึ่งเป็นชื่อหมู่บ้านสันชะเง้อ ที่อยู่บริเวณนอกคูเมืองน้ำเต้า เขตตำบลท่าวังทองในปัจจุบัน ๗) มีระบบการจัดการน้ำแบบดั้งเดิม โดยคูน้ำห้วยขั้วน้ำเต้าจะเชื่อมกับน้ำอิงทางทิศใต้ไหลผ่านไปทางทิศตะวันออก เป็นการขุดคูเมืองเพื่อชักน้ำจากแม่น้ำอิงมากักเก็บไว้ในคูเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันตัวเองจากศึกสงคราม และเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภครวมทั้งเป็นการระบายน้ำภายในเวียงด้วย
ด้านวิถีชีวิตและชาติพันธุ์	วิถีชีวิตของคนในชุมชนวัดลี-ศรีจอมเรือง แม้จะเป็นชุมชนที่ประกอบไปด้วยคนพื้นเมืองเดิม และคนที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่ โดยเฉพาะชาติพันธุ์เงี้ยว และพม่า แต่โดยส่วนใหญ่จะมีวัดเป็นสถานที่ในการยึดโยงความเป็นชุมชน ผ่านการทำบุญและประเพณีตามความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา จึงมีวิถีชีวิตและมีประเพณีต่างๆ คล้ายดังวิถีล้านนาทั่วไป อย่างไรก็ตาม ในแต่ละชุมชนได้แฝงเร้นอัตลักษณ์ของตนไว้ด้วยในขณะเดียวกัน เช่น ประเพณีสงกรานต์พระธาตุที่วัดลี และประเพณีถวายข้าวมธุปายาสที่วัดศรีจอมเรือง รวมทั้งอาหารท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ ได้แก่ อาหารเงี้ยวของกลุ่มชาติพันธุ์เงี้ยววัดศรีจอมเรือง และแกงซี่เหล็ก

ศักยภาพ	สรุปข้อมูล
	๑) อาหารของกลุ่มชาติพันธุ์เงี้ยว ที่ถือเป็นความทรงจำของคนรุ่นเก่า เป็นวัฒนธรรมทางด้านอาหารการกินที่นำมาเลี้ยงชีพ และสามารถเชื่อมโยงสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ได้ อาหารเงี้ยวส่วนใหญ่จะมีส่วนประกอบหลักคือ ถั่วเน่า ในชุมชนศรีจอมเรืองมีผู้สืบทอดการทำถั่วเน่าจากคนรุ่นก่อน ซึ่งทำเป็นอาชีพหลักที่เลี้ยงดูคนในครอบครัว รวมทั้งยังคงมีร้านขายอาหารเงี้ยว คือ ร้านกับข้าวป่าออร์ข้างวัดน้อย ที่ยังคงขายอาหารเงี้ยว เช่น แกงฮังเล ข้าวลัม ข้าวเงี้ยว ถั่วเน่า ยำหนั๋ง จิ้นลุง น้ำพริกโยว น้ำพริกควั่ว เป็นต้น ๒) แกงขี้เหล็ก ในประเพณีสงกรานต์วัดลี หรือแกงฮังไฮ่ว ที่คนในชุมชนวัดลีช่วยกันทำเลี้ยงแขกหรือผู้คนที่มาร่วมงานทำบุญสงกรานต์ที่วัดลีเป็นประจำทุกปี โดยความเชื่อที่ว่า หากได้กินแกงขี้เหล็กแล้วจะทำให้มีสุขภาพแข็งแรง นอนหลับสบาย ครั้นถึงวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๕ ชาวบ้านจะไปช่วยกันเก็บผักขี้เหล็กจากที่ต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชน เพื่อเตรียมทำแกงเลี้ยงผู้มาร่วมงาน ซึ่งมีจำนวนมากจนต้องช่วยกันปลุกต้นขี้เหล็กไว้ริมคูเมือง และที่ว่างในชุมชน ๓) เทศนวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเฉพาะพื้นที่ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์วัดลี ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ เหนือ และประเพณีตานข้าวหอมต่อ (ถวายข้าวมธุปายาส) ที่วัดศรีจอมเรือง ในวันออกพรรษา หรือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ๔) ประเพณีสงกรานต์วัดลี เดือน ๕ เหนือ ที่วัดลีมีลักษณะดังเช่นประเพณีทางพระพุทธศาสนาของล้านนา โดยทั่วไป แต่มีความพิเศษไม่เหมือนที่อื่นคือ การได้มาสรงน้ำพระธาตุแล้วจะต้องมากินแกงขี้เหล็กที่วัดลีด้วย

ศักยภาพ	สรุปข้อมูล
	เพื่อให้มีสุขภาพแข็งแรงเป็นประเพณีที่สืบทอดมาโดยหลวงพ่ोज้า อวาสวัดลีและคนในชุมชนช่วยกันคิดทำขึ้น เพื่อเลี้ยงดูผู้เดินทาง มาร่วมทำบุญ ในประเพณีสงกรานต์ที่วัดลีนี้ และนอกจาก ผู้คนจะเดินทางไปสงกรานต์ วัดลี และกินแกงซี่เหล็กแล้ว ผู้คนยังนิยมไปซื้อส้มป่อยที่นั่นด้วย ๕) ประเพณีถวายข้าวมธุปายาส ที่วัดศรีจอมเรือง หรือคน เจียว เรียกว่า ประเพณีตานข้าวหอมต่อในวันออกพรรษา หรือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ก่อนวันออกพรรษาหนึ่งวัน คนใน ชุมชนจะมารวมกันที่วัด เพื่อนำเอาข้าวสาร ถั่ว งา นม เนย น้ำ ผึ้ง น้ำอ้อย กะทิ มะพร้าว เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนประกอบของข้าว มธุปายาสมารวมกัน และร่วมด้วยช่วยกันทำข้าวมธุปายาสหรือ ข้าวหอมต่อ เพื่อถวายพระในเช้าตรู่ของวันออกพรรษา ภายใน วัดยังมีการละเล่นรื่นเริงอื่นๆ ด้วย อาทิ การร้องรำทำเพลง การ เล่นดอกไม้ไฟ ฯลฯ พอทำข้าวมธุปายาสเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะพา กันเดินขบวนแห่ไปทั่วชุมชนเพื่อประกาศให้ทราบว่าจะมีการ ถวายข้าวมธุปายาสหรือข้าวหอมต่อในรุ่งเช้าเป็นวันออกพรรษา
ด้าน สถาปัตยกรรมและ ศิลปกรรม	จากหลักฐานแหล่งโบราณคดีภายในเวียงน้ำเต้า แสดงให้เห็น ถึงศิลปวัตถุ ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต การนับถือพระพุทธศาสนา ของผู้คนและกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าเมืองพะเยาจะร้างจากการเข้ามายึดล้ามนนา ของพม่า ๒๐๐ กว่าปี แต่เมืองพะเยายุคหลังได้มีการฟื้นฟูวัดภายใน เวียงน้ำเต้าที่ยังคงสภาพ ๔ แห่งมีสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ สำคัญ ได้แก่

ศักยภาพ	สรุปข้อมูล
	๑) วัดลี มีพระธาตุวัดลี เป็นเจดีย์ทรงสูง ที่มีสถาปัตยกรรมแบบล้านนาทรงแปดเหลี่ยมสีขาว มีฐานกว้าง ๑๖.๕ เมตร สูง ๓๗ เมตร มีรูปลักษณะยกเก็จย่อมุมอยู่ในกำแพงแก้วล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๓๘ ตรงกับสมัยของพระเจ้ายอดเชียงราย กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนา ซึ่งสร้างถวายแด่พระกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ ต่อมามีการปฏิสังขรณ์ใน พ.ศ. ๒๔๖๓-๒๔๗๘ โดยครูบาศรีวิชัยพระประธานในวิหารปูนปั้นปางมารวิชัย และพระพุทธรูปหินทราย ที่ประดิษฐานอยู่บริเวณองค์พระธาตุวัดลี เป็นพระพุทธรูปหินทรายศิลปะสกุลช่างพะเยา โดดเด่นที่พระพักตร์ที่อิมเอบ มีลายผ้าจิวรผาดบริเวณหน้าตักซ้าย พระเศียรเป็นลายตาราง พระเมาลีเป็นเปลวรัศมีที่กว้างใหญ่ นั่งบนฐานราบ ๒) วัดศรีจอมเรือง ได้แก่ วิหารที่มีสถาปัตยกรรมศิลปะพม่าแบบมณฑลเย่และศิลปะตะวันตกแบบอาคารอาณานิคม (โคโลเนียล) ภายในวิหารติดกระจกสีลวดลายสวยงาม เพดานภายในวิหารมีการวางช่องลวดลายตามผ้าเพดานที่เด่นชัดแกะสลักเป็นรูปเทวดา ส่วนพระประธานในวิหารเป็นพระพุทธรูปปางมารศรีวิชัย ศิลปะล้านนา เป็นพระพุทธรูปทองสำริด แต่งองค์พระเครื่องทรงแบบโบราณ และพระธาตุเจดีย์ศิลปะพม่าแบบมณฑลเย่ นอกจากนี้ยังมี เจดีย์ชเวดากองจำลอง มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพม่า ภายในตัวอาคารของเจดีย์ประดิษฐานภายในตัวอาคารของเจดีย์ประดิษฐานพระอริยะสงฆ์ที่สำคัญ รวมทั้งเทพทันใจหรือเทพมหานัทโปตะถ่องโป๊ะโป๊ะจือ ที่เป็นที่เคารพสักการะของชาวพม่า ๓) วัดน้อย ได้แก่ วิหารวัดน้อยซึ่งเป็นวัดที่มีขนาดเล็กที่สุด วิหารมีรูปปั้นพญาคูขุดและรูปกระต่ายที่เป็นสัญลักษณ์ปีเกิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ติดไว้ที่หน้าบรรณของวิหาร

ศักยภาพ	สรุปข้อมูล
	๔) วัดยังหย่องได้แก่ พระประธานวัดยังหย่องเป็นพระพุทธรูปหินทรายขนาดใหญ่และสมบูรณ์ หน้าตักกว้าง ๒ เมตร สูง ๓.๒๒ เมตร ประทับนั่งขัดสมาธิราบแบบปัทมาสนะปางมารวิชัย ศิลปะสกุลช่างพะเยา มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐
ด้านพุทธศิลป์หินทราย สกุลช่างพะเยา	เวียงน้ำเต้า เป็นเมืองเก่าพะเยาเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นทางด้านศิลปกรรม โดยมีสกุลช่างพะเยา ซึ่งเป็นกลุ่มสกุลช่างที่มีความเชี่ยวชาญด้านประติมากรรมที่ทำจากหินทรายอันเป็นวัสดุที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น พุทธศิลป์ซึ่งสร้างขึ้นเพื่ออุทิศถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาเป็นจำนวนมาก ในยุคที่พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นในเมืองพะเยา คือราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ – ๒๑ เรียกว่า “ศิลปะสกุลช่างพะเยา” ที่มีอัตลักษณ์ต่างจากศิลปะล้านนาสกุลช่างอื่นๆ ปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น พระพุทธรูป ศิลาจารึกอักษรฝักขามที่กล่าวถึงการสร้างวัด การอุทิศส่วนกุศลเพื่อเป็นพุทธบูชาในพระพุทธศาสนา ได้แก่ จารึกวัดลี (พ.ศ. ๒๐๓๘) จารึกวัดพระเกิด (พ.ศ. ๒๐๕๖) จารึกวัดสิบสองห้อง (พ.ศ. ๒๐๕๘) และจารึกวัดสุวรรณาราม (พ.ศ. ๒๐๖๐) เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบ ฐานพระพุทธรูป ฐานบัวหินทราย ประติมากรรมหินทรายรูปม้าหรือสิงห์หมอบ เป็นต้น โดยสร้างขึ้นจากหินทรายก้อนใหญ่ทั้งองค์ สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งหินทรายในเมืองพะเยา บริเวณดอยดั่ววัน ปัจจุบันคือ บ่อสิบสอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ประกอบกับความรู้ความสามารถในศิลปะการแกะสลักหินของช่างเมืองพะเยา ราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นช่วงที่พระพุทธรูปหินทรายได้มีวิวัฒนาการทางด้านรูปแบบที่เจริญสูงสุด เป็นอัตลักษณ์หรือเป็นแบบพะเยาที่แท้จริง ได้แก่ การมีรูปพระพักตร์ที่เคร่งขรึม

ศักยภาพ	สรุปข้อมูล
	บางองค์แสดงอาการยิ้มเล็กน้อย พระวรกายที่ค่อนข้างใหญ่ เทอะทะ และมีพระอุระที่อวบูนอย่างมาก ปัจจุบันมีการเก็บรักษางานพุทธศิลป์หินทราย โดยพระวิมลญาณมุนี เจ้าอาวาสวัดลี ได้จัดทำพิพิธภัณฑ์เวียงพยาวตั้งอยู่ภายในวัดลี

ขั้นตอนที่ ๕ วิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่เวียงน้ำเต้าและประวัติศาสตร์ชุมชน

เวทีคืบข้อมูลงานวิจัย ณ วัดศรีจอมเรือง ชุมชนวัดศรีจอมเรือง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้ให้ข้อคิดเห็นต่อรูปแบบพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และรูปแบบนิทรรศการพื้นที่เรียนรู้เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยกรรมการชุมชนและประชาชนในชุมชนวัดลี ชุมชนศรีจอมเรือง ตัวแทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา โรงเรียนพะเยาพิทยาคม โรงเรียนเทศบาล ๓ (เหล่าอึ้งราษฎร์บำรุง) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา เครือข่ายภาคประชาสังคมด้านเด็กและเยาวชนในจังหวัดพะเยา และสถาบันสื่อเด็กและเยาวชน โดยนำเสนอรูปแบบพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ดังต่อไปนี้

๑) นำเสนอข้อมูลองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ทุนทางวัฒนธรรม และการพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า และศักยภาพของทุนทางวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ประกอบด้วยด้านประวัติศาสตร์เมืองพะเยาและประวัติศาสตร์ชุมชน ด้านภูมิสถาปัตยกรรม ด้านวิถีชีวิตและชาติพันธุ์ ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม และด้านพุทธศิลป์หินทรายสกุลช่างพะเยา

ทั้งนี้จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง ๕ ด้าน คณะวิจัยได้คัดเลือกศักยภาพด้านวิถีชีวิตและชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นจุดแข็งของชุมชนวัดศรีจอมเรืองที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ (เงี้ยว) ที่ยังมีผู้สืบทอดการทำอาหารไทใหญ่เพื่อสร้างรายได้ รวมถึงการนำอาหารมาบริโภคภายในครัวเรือน ดังนั้นต้นทุนวัฒนธรรมทางด้านอาหาร จะนำไปสู่การเชื่อมทุนทาง

วัฒนธรรมด้านอื่น ๆ เนื่องจากอาหารเป็นรูปธรรมและสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนมากที่สุดในเรื่องของการเล่าประวัติศาสตร์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ผู้คนเป็นจุดเริ่มต้นของวัฒนธรรม และอาหารมักจะเดินทางมาพร้อมกับผู้คนเช่น พ่อค้าไทใหญ่ที่อพยพมาจากเชียงตุง ต้องนำอาหารติดตัวมา ไม่ว่าจะเป็นพริกแห้ง ถั่วเน่า เมื่อมาตั้งถิ่นฐานและแต่งงานกับคนพื้นเมือง ได้สอนคนพื้นเมืองทำอาหาร จึงทำให้มีการสืบสานอาหารไทใหญ่มาถึงยุคปัจจุบันแต่บางอย่างมีการเปลี่ยนแปลง มีการผสมผสาน มีการสูญหายไป และมีการคงอยู่

ดังนั้น การเรียนรู้อาหารจึงเป็นอีกวิถีทางหนึ่งที่ช่วยให้สามารถเข้าใจตนเอง และสามารถช่วยให้คนอื่นเข้าใจเราได้ด้วย การเรียนรู้รากเหง้าของชุมชนผ่านทางอาหาร จึงเป็นเรื่องที่สนุก สามารถเข้าถึงผู้คนได้ง่าย ด้วยศักยภาพของชุมชนศรีจอมเรือง สามารถเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ด้านชาติพันธุ์ไทใหญ่ได้ ซึ่งไม่ได้เรียนรู้เฉพาะด้านอาหารเพียงอย่างเดียว เพียงแต่อาหารเป็นจุดเริ่มต้นของการดึงความสนใจของผู้คน เพื่อให้เข้ามาเรียนรู้ สุดท้ายแล้วเพื่อให้ได้เรียนรู้ว่าการอาศัยอยู่ในชุมชนศรีจอมเรือง คือตัวตนของคนไทใหญ่ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า

จากการเก็บรวบรวมรวมข้อมูลพบว่า การมีผู้สืบทอดอาหารเงี้ยวของชุมชนศรีจอมเรืองคือ การดึงทุนเดิมที่มีอยู่โดยอาศัยผู้ที่ทำอาหารเงี้ยวให้กลายเป็นเรื่องของจิตวิญญาณของชุมชน ที่มีความเป็นชีวิตชีวาอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนยังรับประทานอาหารเงี้ยวกันอยู่ เช่น คั่วถั่วเน่า ยำหนั๋ง ข้าวลัม ข้าวก้นจั้น เป็นต้น เรื่องราวของอาหารที่มีอยู่ภายในชุมชนสามารถที่จะเชื่อมโยงไปยังวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ได้อีกเพราะฉะนั้นการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนของผู้คนในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้าผ่านอาหาร สามารถจะทำเป็นศูนย์สาธิตแหล่งเรียนรู้ด้านอาหาร ด้านวัตถุดิบชนิดต่าง ๆ ที่นำมาปรุงอาหาร หรืออาจจะไปเรียนรู้ตามบ้านของผู้ที่สืบทอดวัฒนธรรมได้

๒) จัดสื่อสารคดีชุด “อาหารป้อมปราการสุดท้ายทางวัฒนธรรมชาติ พันธุ์ไทใหญ่ ในชุมชนเวียงเก่าพะเยา” จำนวน ๓ ตอน ได้แก่ ตอนที่ ๑ ถั่วเน่า : มรดกต่อลมหายใจ สุดท้ายให้ลูกหลาน ตอนที่ ๒ น้ำพริกบาละฉ่อง (น้ำพริกคั่ว) และจิ้นลุง : รากเหง้าที่เคยอยู่ในลำรับ และตอนที่ ๓ ข้าวลัมและข้าวก้นจั้น ที่มาของการตั้งชื่อเรื่อง มาจากการที่ได้ลงพื้นที่ไปพูดคุยกับชาวบ้านในชุมชนศรีจอมเรือง ได้เห็นว่ามีเพียงอาหารเท่านั้นที่ยังคงหลงเหลืออยู่ และสามารถเห็นได้อย่างชัดเจน เพราะฉะนั้น หากว่าอาหาร

หากว่าอาหารได้หายไปอีกชุมชนจะไม่มีอะไรหลงเหลือ ดังนั้นจึงถือว่าอาหารเป็น
ป้อมปราการสุดท้ายทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทใหญ่ในชุมชนเวียงน้ำเต้า

๓) นำเสนอแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า
และแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ด้วยประสาทสัมผัส (Sensory Design)
ซึ่งเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวมาใช้ในการ
จัดการออกแบบนิทรรศการ การรับประทานอาหารเป็นการได้รับประสบการณ์
ซึ่งประสบการณ์ที่ได้จากการมาเข้าร่วมเรียนรู้ในพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ซึ่งจะได้ทั้ง
ประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมืองและชุมชน รวมไปถึงความรู้
ทั้ง ๕ ด้าน และความรู้เกี่ยวกับอาหารของชาวเงี้ยวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและ
อนาคต ส่วนด้านประสบการณ์ด้านร่างกาย เนื่องจากเมื่อได้เข้ามาถึงนิทรรศการ
จะไม่ได้เพียงแค่เข้ามาชมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น จะต้องมีการร่วมกันทำกิจกรรม
ด้วย ที่สำคัญหลังจากได้เข้ามาร่วมกันทำกิจกรรมแล้ว ประสบการณ์อีกอย่างหนึ่ง
ที่จะได้รับคือประสบการณ์ทางด้านอารมณ์ที่จะทำให้เราหววนนึกถึงความเป็นมาของ
ชุมชนของเรา

๔) นำเสนอหลักการจัดนิทรรศการ ส่วนประกอบ และรูปแบบนิทรรศการ
ในพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า หลักของการจัดนิทรรศการ
หรือการออกแบบนิทรรศการเพื่อที่จะสื่อสารถึงผู้สละ หรือสัมผัสจะได้รับรู้จาก
อาหารผ่านทางนิทรรศการ

หลักการ	เนื้อหา
ส่วนประกอบ ของนิทรรศการ	(๑) อดีตเป็นการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชนทาง วัฒนธรรมอาหาร วัตถุดิบ และกระบวนการ วัตถุดิบในที่นี้ คือ วัตถุดิบที่ถูกนำมาใช้ตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาจนถึงถูกนำมาใช้ กันอยู่ในปัจจุบัน หลังจากที่ได้ลงพื้นที่ชุมชนจะเห็นได้ว่า อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบอาหาร ยกตัวอย่างเช่น การไปลงพื้นที่บ้าน ที่ทำถั่วเน่าได้เห็นการใช้วิธีการแบบหนึ่งแบบใช้ปีบแบบโบราณ การนำอุปกรณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ มาแสดงเพื่อให้ผู้คนที่มาชม นิทรรศการได้เห็นถึงวิธีการและกระบวนการในการทำถั่วเน่า

หลักการ	เนื้อหา
	(๓) อนาคตจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ Menu matching เป็นเหมือนกับคำถามปลายเปิด ตัวอย่างเช่น หากต่อไปได้กลุ่มใหม่ ไม่กินถั่วเน่า เราสามารถที่จะนำถั่วเน่าไปดัดแปลงหรือสามารถนำถั่วเน่าไปผสมผสานกับอาหารประเภทอื่น ๆ ได้หรือไม่ เพื่อที่ว่าอาหารเจี้ยวจะยังคงสามารถดำรงอยู่ต่อไปในโลกปัจจุบันได้ อาจเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนที่เข้ามาชมนิทรรศการ ได้ช่วยกันคิดว่าอาหารเจี้ยวสามารถถูกนำไปสร้างสรรค์เป็นรายการอาหารใหม่ ๆ ได้หรือไม่ อย่างไร
รูปแบบของนิทรรศการ	นิทรรศการในรูปแบบน็อคดาว์น สามารถเคลื่อนย้ายและปรับเปลี่ยนรูปแบบของพื้นที่ ตัวอย่างเช่น หากต้องการไปจัดแสดงนิทรรศการที่โรงเรียนพะเยาพิทยาคม จะลงไปสำรวจพื้นที่และสามารถที่จะยกนิทรรศการไปจัดแสดงในพื้นที่ของโรงเรียนได้ตามความเหมาะสม และหากมีหน่วยงานหรือสถานศึกษาใดให้ความสนใจ ต้องการนำเอานิทรรศการไปจัดแสดงก็สามารถนำไปจัดให้เด็กและเยาวชนสามารถได้รับชมได้
แนวทางการจัดนิทรรศการ	ในการจัดนิทรรศการนั้นจะประกอบไปด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบอาหาร วัตถุดิบที่นำมาประกอบอาหาร พืชผักสวนครัวต่าง ๆ ที่นำมาประกอบอาหาร รวมไปถึงกิจกรรมในการประกอบอาหารร่วมกันในรูปแบบของ interactive เพื่อให้ผู้ที่เข้ามารับชมนิทรรศการได้ชิมอาหารในงาน ทั้งนี้ผู้ที่เข้ามารับชมนิทรรศการได้รับประสบการณ์จากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ได้ประสบการณ์ทั้งในเรื่องของการออกกำลังกาย การเคลื่อนไหวร่างกาย เช่น การหัดห่อถั่วเน่า การช่วยกวนอาหาร ถือว่าเป็นการออกกำลังกายในรูปแบบหนึ่ง

ขั้นตอนที่ ๖ การออกแบบพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า

ในการออกแบบนิทรรศการ และรูปแบบกิจกรรมเพื่อเปิดพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ได้ประยุกต์จากแนวคิดการจัดการพื้นที่เรียนรู้ตามอัครยาชัย แบ่งพื้นที่เรียนรู้ออกเป็น ๔ องค์ประกอบ

องค์ประกอบ	เนื้อหา
ด้านข้อมูล	เมืองเก่าเวียงน้ำเต้าเป็นพื้นที่ ๆ มีศักยภาพที่จะเป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ของคนพะเยา ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ เมืองพะเยาและประวัติศาสตร์ชุมชน ด้านภูมิสถาปัตยกรรม ด้านวิถีชีวิตและชาติพันธุ์ ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม และด้านพุทธศิลป์หินทรายสกุลช่างพะเยา ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาต้นแบบพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ที่มีศักยภาพ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในอันที่จะเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่มีชีวิตและมีพลัง โดยพบว่าในด้านวิถีชีวิตและชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชาติพันธุ์ไทใหญ่เงี้ยว ในชุมชนศรีจอมเรืองที่ยังคงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา มีวัดศรีจอมเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คน โดยคนในชุมชนได้ไปทำบุญในงานประเพณีที่วัดอย่างต่อเนื่องทุกเทศกาล มีประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของคนไทใหญ่คือ ประเพณีตานข้าวหอมต่อ (กวนข้าวมธุปายาส-ข้าวทิพย์) ทุกปีในวันออกพรรษา นอกจากนี้ยังมีการทำอาหารไทใหญ่ที่คนในชุมชนได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ได้แก่ ถั่วเน่าแฉับ แกงฮั่งเล ข้าวลัม ข้าวก้นจั้น น้ำพริกคั่ว (บาละฉ่อง) จิ้นลุง ยำหนั่ง แกงฮั่งไหย่ว (แกงซี่เหล็ก) แกงกระด้าง โก๋ไบขาม เป็นต้นอาหารเหล่านี้บางอย่างทำกินในครัวเรือน บางอย่างเป็นอาหารพิเศษที่ทำในช่วงเทศกาลงานประเพณีทางพุทธศาสนา บางครอบครัวที่ทำอาหารเงี้ยวขายเพื่อเลี้ยงชีพ โดยทำขายหน้าบ้านบริเวณชุมชนและขายที่ตลาด โดยอาหารที่

องค์ประกอบ	เนื้อหา
ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้เกิดบรรยายการทางจิตวิทยา และสังคม ภายใต้แนวคิดการออกแบบทางประสาทสัมผัส (Sensory Design) คือ การได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้สัมผัส ได้ชิม และได้คิด โดยได้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ๕ กิจกรรมหลัก
ด้านสื่อการเรียนรู้	การออกแบบสื่อการเรียนรู้เพื่อให้เกิดบรรยายการทางจิตวิทยา และสังคม และใช้สื่อที่หลากหลายเพื่อสร้างกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ดังนี้ (๑) ป้ายสื่อความหมายและนิทรรศการ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์เมืองพะเยาและประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิสถาปัตยกรรม วิถีชีวิตและชาติพันธุ์ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม และพุทธศิลป์หินทรายสกุลช่างพะเยา (๒) วิทยากรชุมชน เป็นการบรรยายภาคทางสังคม เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและผู้เรียนรู้ที่นำไปสู่การสร้างความร่วมมือ และความสัมพันธ์ที่ดีในการเรียนรู้ และย้อนกลับไปสู่การรับรู้ถึงความอบอุ่นและเป็นกันเอง โดยมีวิทยากรในการสาธิตอาหาร และวิทยากรในการนำชมข้อมูลประวัติศาสตร์ (๓) สื่อวีดีโอที่ฉายในงาน จากศักยภาพด้านอาหารที่ยังดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นถึงรากเหง้าของคนเงี้ยว และเพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้สัมผัสกับรสชาติของอาหารวัฒนธรรมเงี้ยวในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง คณะวิจัยได้นำมาพัฒนาต้นแบบ Creative Learning Space : เรียนรู้ เข้าใจพัฒนาการของชุมชน เวียงน้ำเต้าผ่านความหลากหลายของอาหาร โดยจัดทำสารคดีชุดอาหารเงี้ยว : ป้อมปราการสุดท้ายทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทใหญ่ (เงี้ยว) ในชุมชนเวียงเก่าพะเยา

องค์ประกอบ	เนื้อหา
	(๔) อุปกรณ์การประกอบอาหารที่นำมาแสดง จากการลงพื้นที่ พบว่าชุมชนยังรักษาเครื่องมือในการประกอบอาหารแบบโบราณไว้อยู่ ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีการชำรุด ไม่สามารถใช้งานได้ คณะผู้วิจัยจึงได้นำอุปกรณ์ดังกล่าวมาจัดแสดงในงาน เพื่อเป็นสื่อประกอบการเรียนรู้ เช่น ครกตำถั่วเน่า ตะแกรงไม้ไผ่ สำหรับตากถั่วเน่าแผ่น ตะแกรงวางห่อถั่วเน่า เป็นต้น
ด้านบรรยากาศในแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์	หลักการออกแบบบรรยากาศทางกายภาพภายใต้แนวคิดภูมิทัศน์การเรียนรู้ (Learning Landscape) คือ การออกแบบที่แสดงถึงวัฒนธรรมและเสริมคุณค่าของคนในชุมชน ๓ ด้าน (๑) การเลือกสถานที่จัดงาน/แหล่งเรียนรู้ คณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางทางจิตใจและสังคมของคนในชุมชน คือ วัดศรีจอมเรือง และเลือกใช้สถานที่ลานกลางแจ้ง และเป็นบรรยากาศแบบชุมชน วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม มีสภาพแวดล้อมที่ความสะอาด อากาศถ่ายเท และมีแสงสว่าง เพียงพอ (๒) การจัดแบ่งพื้นที่ ในการจัดกิจกรรม คณะผู้วิจัยแบ่งพื้นที่จัดกิจกรรม ออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนเสวนา เป็นจุดศูนย์กลางของพื้นที่ ส่วนป้ายนิทรรศการ อยู่บริเวณด้านหลังของงาน และส่วนสาธิตอาหาร อยู่บริเวณด้านข้างของงาน และเป็นบริเวณที่อยู่ใต้ร่มไม้ใหญ่ (๓) การตกแต่งสถานที่ เน้นการสร้างบรรยากาศแบบตลาดพื้นบ้าน (กาดมั่ว) ที่ทุกคนเข้าถึงได้โดยใช้อุปกรณ์เช่น แคร่ไม้ไผ่ กองฟาง ร่มผ้าสีชาวมานตกแต่งสถานที่ รวมทั้งวัสดุและภาชนะใส่อาหารด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น กระทงใบตอง ถ้วยกระดาษ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๓ การออกแบบพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่เมืองเก่าเวียงน้ำเต้า

กิจกรรมเปิดพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ (Creative Learning Space) ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ณ วัดศรีจอมเรือง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอต้นแบบการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในรูปแบบนิทรรศการทุนวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทใหญ่ในชุมชนเวียงเก่าพะเยา และเพื่อส่งเสริมชุมชนในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้าให้เป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ผ่านความหลากหลายของอาหาร ในการจัดงานได้เชิญนางสุมิตรา กัณทมิตร นายกเทศมนตรีเมืองพะเยามาเป็นประธานเปิด และผู้เข้าร่วมที่มาจากคนในชุมชนวัดลี ชุมชนวัดศรีจอมเรือง หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา โรงเรียนเทศบาล ๓ (หล่ายอิงราษฎร์บำรุง) และผู้ที่สนใจจากภายนอกชุมชน มีภาคีร่วมจัดงาน ได้แก่ สถาบันปวงผญาพายาว พะเยาทีวี และสถาบันสื่อเพื่อเด็กและเยาวชน (สสย.)

โดยมีกิจกรรมนิทรรศการประวัติศาสตร์ ภูมิสถาปัตยกรรมและการวางผังเมือง สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม พุทธศิลป์หินทรายสกุลช่างพะเยา และทุนวัฒนธรรมด้านอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในเวียงน้ำเต้า วิดีทัศน์สารคดีชุด “อาหาร : ป้อมปราการสุดท้ายทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทใหญ่ในชุมชนเมืองเก่าพะเยา” การชิม สาธิตและร่วมประกอบอาหารชาติพันธุ์ไทใหญ่ ชุมชนวัดศรีจอมเรือง ๕ เมนู ได้แก่ ขนมหิ่นน้ำเงี้ยว ข้าวก้นจั้น ข้าวลัม จิ้นลุง คั่วถั่วเน่า และเสวนา “ทิศทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”

ขั้นตอนที่ ๔ ประเมินรูปแบบของพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า

การจัดกิจกรรมเปิดพื้นที่เรียนรู้เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ได้สำรวจความคิดเห็นต่อแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า โดยใช้แบบสอบถาม มีผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้นจำนวน ๘๓ คน รวมทั้งการสังเกตบรรยากาศ และพฤติกรรมของผู้เข้าร่วม

ส่วนที่ ๑ ลักษณะประชากรของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ ๖๖.๒๗) อายุต่ำกว่า ๑๕ ปี (ร้อยละ ๓๒.๕๓) เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ ๓๖.๑๕)และพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า (ร้อยละ ๖๓.๘๖)

ส่วนที่ ๒ ความความคิดเห็นต่อองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสนใจองค์ประกอบด้านสื่อการเรียนรู้มากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๓๕$) อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านข้อมูล และกิจกรรมการเรียนรู้ ($\bar{X} = ๔.๓๐$) อยู่ในระดับมาก และองค์ประกอบที่ได้รับความสนใจน้อยที่สุดคือ ด้านบรรยากาศ ($\bar{X} = ๔.๒๓$) อยู่ในระดับมาก

องค์ประกอบด้านข้อมูล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ความสนใจข้อมูลด้านวิถีชีวิตและชาติพันธุ์ไทใหญ่มากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๕๑$) อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ สนใจข้อมูลด้านประวัติศาสตร์เมืองพะเยาและประวัติศาสตร์ชุมชน ($\bar{X} = ๔.๔๐$) อยู่ในระดับมาก และสนใจข้อมูลด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ($\bar{X} = ๔.๒๔$) อยู่ในระดับมาก ร่วมในประกอบอาหารชาติพันธุ์ไทใหญ่ ($\bar{X} = ๔.๔๒$) อยู่ในระดับมาก และการเสวนา “ทิศทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า” ($\bar{X} = ๔.๒๗$) อยู่ในระดับมาก

การจัดกิจกรรมเปิดพื้นที่เรียนรู้เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า ได้สำรวจความคิดเห็นต่อแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า โดยใช้แบบสอบถาม มีผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้นจำนวน ๘๓ คน รวมทั้งการสังเกตบรรยากาศ และพฤติกรรม ของผู้เข้าร่วม

องค์ประกอบด้านสื่อการเรียนรู้ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ความสนใจสื่อวีดีโอที่ฉายในงานมากที่สุด ($\bar{X}$ = ๔.๔๕) อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือนิทรรศการ ทุนวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทใหญ่ในชุมชนเวียงเก่าพะเยา ($\bar{X}$ = ๔.๓๕) อยู่ในระดับมาก และ อุปกรณ์การประกอบอาหารที่นำมาแสดงในงาน ($\bar{X}$ = ๔.๓๓) อยู่ในระดับมาก องค์ประกอบ ด้านบรรยากาศแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ความสนใจสถานที่จัดงาน/แหล่งเรียนรู้ มากที่สุด ($\bar{X}$ = ๔.๓๓) อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ การจัดแบ่งพื้นที่ ในการจัดกิจกรรม ($\bar{X}$ = ๔.๒๔) อยู่ในระดับมาก และสภาพแวดล้อม ($\bar{X}$ = ๔.๒๔) อยู่ในระดับมาก

ส่วนที่ ๓ ความรู้สึกต่อการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้ตอบแบบสอบถามรู้สึกตื่นเต้น มากที่สุด ($\bar{X}$ = ๔.๕๙) อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือมีความสุข ($\bar{X}$ = ๔.๓๐) อยู่ในระดับมาก และรู้สึกสนุก ($\bar{X}$ = ๔.๒๔) อยู่ในระดับมาก

ส่วนที่ ๔ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นหลังการเข้าร่วมกิจกรรม ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีความสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทใหญ่ใน เวียงน้ำเต้ามากที่สุด ($\bar{X}$ = ๔.๓๐) อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือได้รับความรู้เกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทใหญ่ในเวียงน้ำเต้า ($\bar{X}$ = ๔.๐๘) อยู่ในระดับมาก และได้รู้จักประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทใหญ่ในเวียงน้ำเต้า (= ๔.๐๕) อยู่ในระดับมาก

กล่าวโดยสรุป จากข้อมูลการสำรวจความคิดเห็นต่อแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ในเมืองเก่าเวียงน้ำเต้า พบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ตอนต้น และอาศัยอยู่ในเขตเมืองเก่าเวียงน้ำเต้าให้ความสนใจ ข้อมูลด้านวิถีชีวิตและ ชาติพันธุ์ไทใหญ่ เช่น อาหาร และการแต่งกาย กิจกรรมการชิมอาหารชาติพันธุ์ไทใหญ่ สื่อวีดีโอที่ฉายในงาน และการจัดสถานที่จัดงาน/แหล่งเรียนรู้ (วัด) มากที่สุด ซึ่งอาจจะ ส่งผลต่อความรู้สึกตื่นเต้น และนำไปสู่ความสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ของชาติพันธุ์ไทใหญ่ในเวียงน้ำเต้ามากขึ้น

องค์ความรู้การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ เวียงน้ำเต้า เมืองเก่าพะเยา เกิดจากการสกัดคุณค่าของทุนวัฒนธรรมในเมืองเก่า เวียงน้ำเต้า ทั้งที่เป็นทุนวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และทุนวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ๕ ด้าน คือ ประวัติศาสตร์เมืองพะเยาและประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิสถาปัตยกรรม วิถีชีวิตและกลุ่มชาติพันธุ์ไทพวน และไทใหญ่ (เงี้ยว) สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม และพุทธศิลป์หินทรายสกุลช่างพะเยา ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีพลังในทางประวัติศาสตร์ โดยได้นำทุนวัฒนธรรมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ มาออกแบบและพัฒนาเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่ได้มีการสืบทอดต่อกันมา

ในการดำเนินการได้มีการสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยภาคชุมชน ภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม รวมทั้งการสื่อสารสาธารณะผ่านสื่อ นิตยสาร การสาธิต และสื่อออนไลน์ โดยได้แสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยในรูปแบบ **๕ส หรือ E4L1 Model** ดังนี้

สานความร่วมมือ (Engagement) การพัฒนาเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เป็นการสร้างให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจของทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้สาธารณะด้านทุนวัฒนธรรมของชุมชนที่มาจากการวิเคราะห์ปัญหา การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ โดยเฉพาะชุมชนที่เป็นเจ้าของทุนวัฒนธรรม

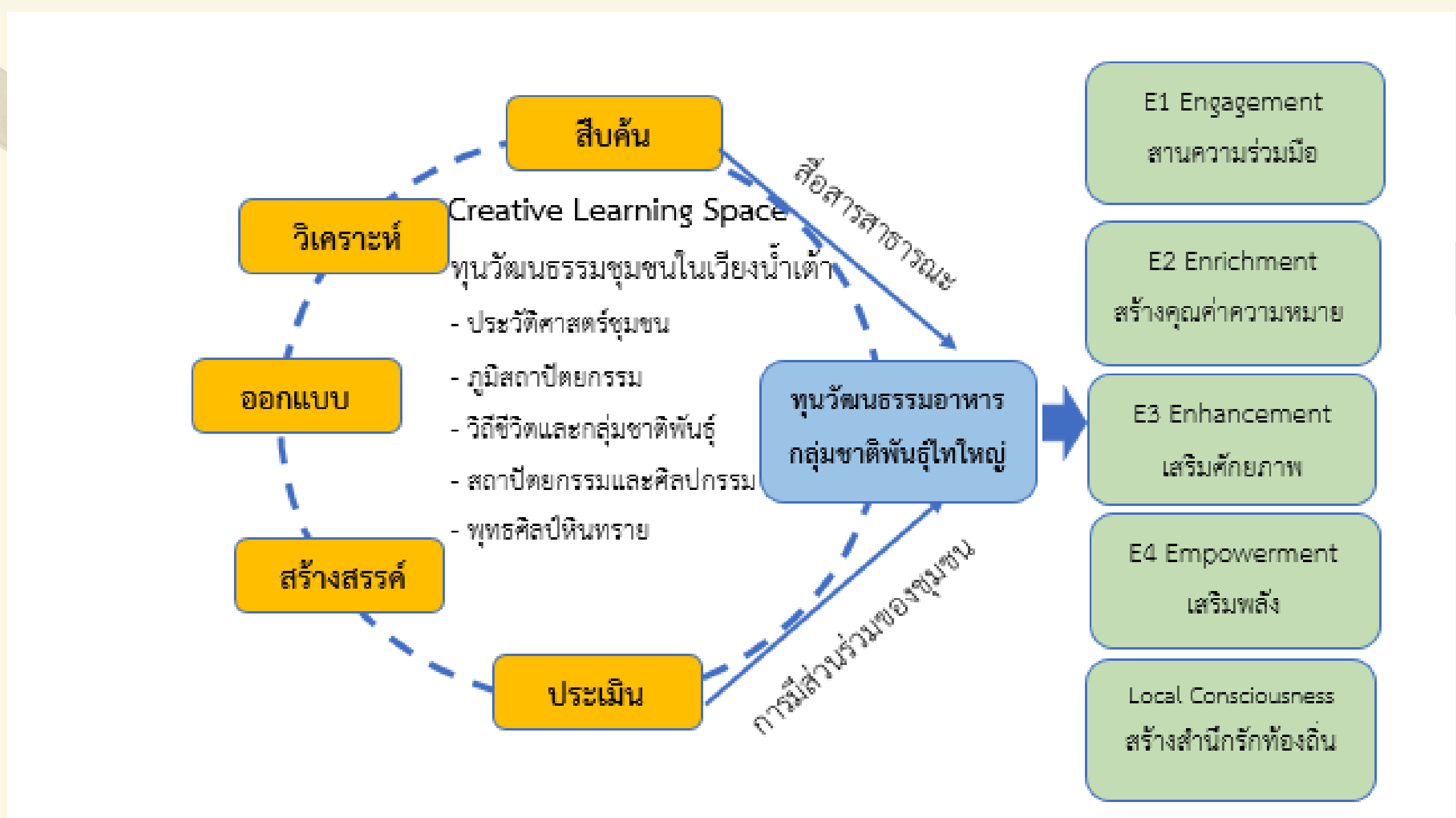
สร้างคุณค่าและความหมาย (Enrichment) การพัฒนาเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์เป็นการสร้างให้เกิดคุณค่าของทุนวัฒนธรรมชุมชนที่มีคุณค่าและความหมายทางประวัติศาสตร์ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ให้มีการสืบสานมาจนถึงปัจจุบัน โดยคุณค่าและความหมายนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อตอบสนองต่อสังคมปัจจุบันมากขึ้น แต่ทุนวัฒนธรรมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ยังคงมีคุณค่าและความหมายต่อคนในชุมชน โดยเฉพาะในด้านการสร้างรายได้ให้แก่คนในครอบครัว

เสริมศักยภาพ (Enhancement) การพัฒนาเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์เป็นการสร้างให้เกิดการพัฒนาพื้นที่และยกระดับของคนในชุมชนให้มีศักยภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออกถึงความภาคภูมิใจในองค์ความรู้ที่มีอยู่ในทุนวัฒนธรรมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

เสริมพลัง (Empowerment) การพัฒนาเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์เป็นการสร้างให้เกิดการเกาะเกี่ยวทางสังคมระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบทอดและสร้างสรรค์พื้นที่วัฒนธรรมบนฐานทุนวัฒนธรรมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

สร้างสำนึกท้องถิ่น (Local Consciousness) การพัฒนาเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์เป็นการสร้างให้เกิดสำนึกท้องถิ่นบนฐานทุนวัฒนธรรมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ โดยมีผู้สืบทอดทางวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมด้านอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

แผนภาพที่ ๑

องค์ความรู้การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน

นันทาทัศนะต่อแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่เวียงน้ำเต้า เมืองเก่าพะเยา

“สมัยก่อนยังเป็นวัยรุ่น เห็นแม่ใส่ทำถั่วเน่าจึงทำให้มีความทรงจำ และซึมซับเกี่ยวกับวิธีการทำถั่วเน่า หลังจากได้เริ่มฟื้นฟูการทำถั่วเน่าขึ้นมา กลับกลายมาเป็นอาชีพหลักที่หล่อเลี้ยงครอบครัว นำรายได้จากการขายถั่วเน่า ไปส่งเสียเลี้ยงดูให้ลูกได้เรียนหนังสือ ใช้จ่ายภายในครอบครัว ขณะนี้จึงมีความกังวล อยู่ว่าหากลูกไม่รับช่วงต่อในการทำถั่วเน่าขาย ไม่มีการส่งเสริมหรือปรับปรุง วิธีการทำถั่วเน่า แล้วจะทำอย่างไร อยากรู้ตามได้สอนลูกอยู่ตลอดเวลา ว่าที่บ้านเรามีอยู่มีกินอย่างทุกวันนี้เพราะขายอาหารเจี้ยวมาตลอด เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องหาวิธีการที่จะพัฒนาตนเองและสามารถคงอาชีพขายอาหารเจี้ยวนี้ให้อยู่ต่อไปได้” (สืบศักดิ์ จุลเจริญ ผู้สืบทอดการทำถั่วเน่าแบบดั้งเดิม ชุมชนวัดศรีจอมเรือง)

“จากบันทึกของพระครูศรีวิราชชิรปัญญา ได้บันทึกว่าลูกหลานของ ชาวเจี้ยวที่อยู่บริเวณชุมชนวัดศรีจอมเรืองได้นำเอาอาหารไปถวายให้กับพระครูศรี วิราชชิรปัญญา แต่โดยส่วนตัวคิดว่าหากไม่ใช่อาหารที่อร่อยหรือขึ้นชื่อของ ชาวเจี้ยวก็คงไม่ได้ถูกนำไปถวายให้แก่พระครูศรีวิราชชิรปัญญาที่อาศัยอยู่ใน ตัวเมือง จากบันทึกดังกล่าวถือว่าเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความมีตัวตนของอาหาร ของชาวไทยใหญ่หรือชาวเจี้ยวที่อยู่ในเมืองพะเยา แสดงให้เห็นว่าพลั้งอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้ชุมชนวัดศรีจอมเรืองเป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงคือ อาหาร ด้วยเหตุผลที่ว่า มีอาหารที่เป็นตัวตน และมีชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น น้ำพริกบาละฉ่อง ถ้าหาก อยากรับประทานอาหารที่มีชื่อเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นจำเป็นต้องมาที่ชุมชน วัดศรีจอมเรือง ดังนั้นไม่จำเป็นต้องอาศัยกระแสหลัก อาจจะถูกมองว่าเป็นภูมิปัญญา เล็ก ๆ น้อย ๆ ภายในท้องถิ่น แต่จะมีวิธีการอย่างไรที่จะยกระดับอาหาร ที่ว่า เมื่อมาถึงจังหวัดพะเยาแล้ว ต้องทานอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นดั้งเดิม ที่ชุมชนศรีจอมเรืองเท่านั้น ไม่ใช่อาหารที่มีขายกันอยู่ทั่วไป” (พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวโส คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา)

“ต้องการส่งเสริมให้วัดศรีจอมเรืองเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้แหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ไม่เพียงแต่เฉพาะด้านอาหารเท่านั้น แต่เป็นการเชื่อมโยงในเรื่องของประวัติศาสตร์ด้านอื่น ๆ ด้วย” (พันธร ตันติเพชรวรรณ ครูกลุ่มสาระสังคมศึกษา โรงเรียนพะเยาพิทยาคม)

“กิจกรรมในวันนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีที่มีการจัดนิทรรศการและแสดงการทำอาหารเพื่อให้ผู้ที่มาร่วมงาน มีโอกาสได้ชิมอาหารเพื่อเป็นการสืบทอดวิธีการปรุงอาหารไปยังลูกหลานของชุมชนเราต่อไป ถือได้ว่าการจัดนิทรรศการในครั้งนี้มีคุณค่าและมีประโยชน์เป็นการสร้างความรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวกันภายในชุมชนและเป็นการเผยแพร่ความรู้ที่มีอยู่ภายในท้องถิ่น ให้ชุมชนภายนอกได้รับรู้ รับทราบถึงความเป็นมาของชุมชนเรา ว่ามีวิถีชีวิตความเป็นอยู่มีวิถีกินอย่างไร และจะพัฒนาไปในทิศทางใด” (สุมิตรากันทมมิตร นายกเทศมนตรีเมืองพะเยา)

“ชุมชนมีทุนทางวัฒนธรรมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่ขาดสนับสนุนเพราะฉะนั้นต้องการให้หน่วยงานไม่ว่าจะเป็นทั้งภาครัฐหรือภาคเอกชนเข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นทางด้านคู่มือ วิทยากร วิทยากร เวียงพาว สิ่งแวดล้อม อาหาร การกินของชุมชน ต้องอาศัยหน่วยงานภายนอกเพื่อสนับสนุน ผลักดันให้เกิดจุดเด่นและเป็นที่รู้จักต่อไป” (นงคราญ ทวีกุล ประธานชุมชนวัดลี)

“อาหารที่มีอยู่ภายในท้องถิ่น ถือเป็นเรื่องจับต้องง่าย หากมองในมุมมองของเด็กจะไม่ชอบทำอาหารทานเอง รู้สึกว่าซื้ออาหารทานจะสะดวกกว่า แต่หากต้องการให้เด็กและเยาวชนมาทำอาหารรับประทานเอง ต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำตามความสนใจของตนเองเพื่อเป็นการพัฒนาต่อยอดให้เกิดความยั่งยืน อาหารบางอย่างอาจจับที่รุ่นของคุณปู่คุณย่า คุณพ่อคุณแม่ของเด็ก เนื่องจากมีอาหารชนิดใหม่เข้ามาตลอดเวลา แต่หากเราเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกที่จะทำอาหารตามที่ตนเองต้องการ เด็กจะมีความเต็มใจในการทำอาหารและมีการสืบสานต่อไป โดยส่วนตัวชอบทานข้าวส้ม เพราะมีรสชาติอาหารเหมือนข้าวผัด ทำให้ทานง่ายและสามารถรับประทานได้ทุกวัย เพราะรสชาติไม่เผ็ดมาก” (ปาไลตา ไกลถิ่น ประธานสภาเด็กและเยาวชนจังหวัดพะเยา)

“การทำนิทรรศการอาหารของชุมชนวัดศรีจอมเรือง เป็นสิ่งที่ดีเพื่อจะได้เห็นว่าชุมชนศรีจอมเรืองมีความกล้าแสดงออก เนื่องจากติดกับคำว่าเงี้ยวกบฏ ทั้งที่ความจริงแล้วเงี้ยวกบฏ มาจากจังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ การทำวิจัยในชุมชนศรีจอมเรืองถือเป็นเรื่องที่ดีมาก วัฒนธรรมอาหารเงี้ยวจะได้กลับมาเฟื่องฟูอีกครั้ง การทำถั่วเน่าแบบผงบดถือเป็นนวัตกรรมใหม่ เนื่องจากปัจจุบันมีการทำถั่วเน่าแบบเป็นแผ่นมาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่” (ประจักษ์กฤษ์ หาญศิริมาศ กรรมการชุมชนวัดลี)

“สมัยก่อนเมื่อวัดศรีจอมเรืองมีการจัดงาน ชาวเงี้ยวจะแต่งชุดเงี้ยวมาร่วมงาน แห่ขบวนทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ผู้ชายจะใส่โสร่งและมีผ้าคาดศีรษะ ในช่วงเทศกาลออกพรรษาจะมีประเพณีการตักบาตรเทโวโรหณะ แต่ปัจจุบันนี้ประเพณีการตักบาตรเทโวโรหณะได้สูญหายไปแล้ว ในส่วนเรื่องของการทำอาหารเงี้ยวถือว่าเป็นโครงการที่ดี ถือเป็นโครงการนำร่องที่ส่งเสริมกิจกรรมภายในชุมชน” (มาลัย สุขยิ่ง กลุ่มแม่บ้าน ชุมชนวัดศรีจอมเรือง)

“ควรทำเป็นกิจกรรมนำร่องการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ชิมอาหารถิ่น หากมีการจัดรูปแบบกิจกรรมให้เป็นไปในแนวนี้ได้จะทำให้ผู้คนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองพะเยามากขึ้น และอยากให้มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ถ้าหากจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียวก็จะไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร แต่หากมีการนำอาหารถิ่นมาชูประวัติศาสตร์จะได้รับความสนใจมากกว่า” (ทนงศักดิ์ จุลเจริญ กรรมการชุมชนวัดศรีจอมเรือง)

“การทำอาหารในการจัดนิทรรศการ สื่อควรพยายามสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของผู้ที่ทำอาหาร เนื่องจากเป็นการดึงพลังของผู้ที่ทำอาหาร เป็นการดึงพลังของชุมชนขึ้นมาจากการกระบวนกรว่ามีสูตรการทำอาหาร มีเคล็ดลับ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำอาหารอย่างไร ผู้นำชุมชนจะต้องดึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมการจัดกิจกรรมด้วย เพื่อมองให้เห็นอนาคตของชุมชนเวียงน้ำเต้า โดยนำอาหารกิจกรรมต่าง ๆ มาเชื่อมระหว่างคน พื้นที่และวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถไปด้วยกันได้” (ปณณพร ไพบูลย์วัฒนกิจ สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน)

“หากจัดนิทรรศการในวัดจะมีบริเวณที่กว้างขวาง สามารถรองรับผู้ที่เข้ามาเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายจากหน่วยงานต่าง ๆ ผู้เข้าชมนิทรรศการมีโอกาสได้ศึกษาประวัติศาสตร์ ศึกษาเรื่องอาหารพื้นเมือง ได้มีโอกาสมาเยี่ยมชมชุมชนวัด เพื่อให้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อวัด เป็นการเสริมสร้างความสามัคคีภายในชุมชน และที่สำคัญที่สุดคือเป็นโอกาสที่ดีที่ผู้เข้าชมนิทรรศการจะได้รับความรู้ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่อยู่ภายในชุมชน ทั้งในเรื่องของโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ภายในวัด” (เนาวรัตน์ ชุกฤษ์ เทศบาลเมืองพะเยา)

“ส่วนใหญ่ลูกหลานจากชุมชนวัดศรีจอมเรือง จะเข้าศึกษาในโรงเรียนเทศบาล ๓ เกือบทั้งหมด ลูกศิษย์ส่วนใหญ่มาจากชุมชนวัดศรีจอมเรืองและชุมชนวัดลี รู้สึกดีใจมากที่จะมีการจัดนิทรรศการเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เนื่องจากเด็กเป็นชาวบ้านภายในชุมชน บางครั้งเด็กเองอาจไม่มีความเข้าใจและไม่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นของตนเอง อย่างเจาะลึก และต้องการให้มีการจัดนิทรรศการในรูปแบบนี้ ถ้าหากจะจัดนิทรรศการภายในวัดก็ไม่มีปัญหาอะไรเพราะเด็กนักเรียนสามารถเดินมาเข้าร่วมกิจกรรมได้ ถือได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่” (หทัยกาญจน์ บุญตัน ครูกลุ่มสาระสังคมศึกษา โรงเรียนเทศบาล ๓ (หล่ายอิงราษฎร์บำรุง))

“เสน่ห์ในเรื่องของอาหารที่มีอยู่ภายในชุมชนถือเป็นเรื่องสำคัญ โดยส่วนตัวไม่ได้มองเพียงเฉพาะเรื่องของประวัติศาสตร์ เพราะถือว่าเรื่องของประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ตั้งต้นแต่เรื่องราวที่มีตามมาภายหลังไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของวัฒนธรรมการกินการอยู่ ตลาดชุมชน เปรียบเสมือนกับพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต เพราะเป็นวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน ส่วนในเรื่องของพิพิธภัณฑ์ที่มีอยู่เป็นเหมือนของที่ตายแล้วจึงเป็นเพียงตัวเสริมที่จะอธิบายในเรื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรืออธิบายในเรื่องของวิถีชีวิตชุมชน ดังนั้นพลังชุมชนถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการช่วยกันคิด ช่วยกันค้นหาให้สิ่งที่ทำประสบความสำเร็จ ดังนั้นการกำหนดนโยบาย กิจกรรมโครงการต้องมาจากชาวบ้านภายในชุมชนอย่างแท้จริง ต้องหาเอกลักษณ์หาอัตลักษณ์ของตนเอง” (เกื้อพงษ์ ชัยดรุณ นักวิชาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น)

“เรื่องของผุ้คนยังมีทรัพยากรบุคคลที่ยังไม่ได้ถูกบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ของพะเยา โดยเฉพาะสามัญชน เพราะฉะนั้นต้องหาเครื่องมือเพื่อที่จะไปดึงเอาประวัติศาสตร์เหล่านี้กลับมาจากความทรงจำของลูกหลาน โดยการทำให้ประวัติศาสตร์ครอบครัวง่าย ๆ โดยคนรุ่นใหม่อาจเป็นคนซักถามรุ่นพ่อรุ่นแม่ ต่อไปยังรุ่นปู่ย่าตายาย จะได้ข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ครอบครัว สิ่งที่ผู้สูงอายุได้เล่าเรื่องนอกจากจะถ่ายทอดออกมาเป็นตัวอักษรแล้ว จะได้เห็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติ อาจได้เห็นภาพพี่น้องไทใหญ่ได้มาแต่งงานกับคนเมือง มีการพบรักกันอย่างไร มีวิธีการดำเนินชีวิตอย่างไร สิ่งเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดลงไปยังประวัติศาสตร์ครอบครัว และเครือญาติ” (รศ.ดร.ชาญคณิต อารวรรณ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา)

“ด้านอาหารเงี้ยว เช่น ข้าวสั้ม ข้าวก้นจั้น สามารถนำไปจำหน่ายยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อสร้างรายได้ให้เกิดแก่ชุมชน ซึ่งอาจจัดทำในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน จะมีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้อาหารที่ชาวบ้านผลิตมีอายุที่ยืนยาว และจะมีวิธีการกระจายสินค้าออกไปสู่ตลาดได้อย่างไร” (พระยงยุทธ วัดศรีจอมเรือง ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา)

“เทศบาลตำบลท่าวังทองมีความประสงค์ขอมผลงานวิจัยหรือผลการจัดกิจกรรมเพื่อนำไปต่อยอดและนำไปเป็นประโยชน์ให้กับชุมชนต่อไป เพื่อทางเทศบาลจะได้รับทราบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มีส่วนใดบ้างที่ทางเทศบาลจะให้การช่วยเหลือและสนับสนุน ส่วนใดที่สามารถนำไปต่อยอดได้เพื่อนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเสนอขอโครงการ งบประมาณต่าง ๆ ทั้งนี้ในส่วนของเทศบาล อำเภอ จังหวัด กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องต่อเนื่องกันหมด สามารถประสานงานเพื่อขอความช่วยเหลือและสนับสนุนต่อไปได้” (วรเชษฐ์ เรืองเดช รองปลัดเทศบาลตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา)

อ้างอิง

เกรียงศักดิ์ ชัยดรุธ. **ย่านเก่าเมืองเก่าในพะเยา**. พะเยา : นครนิเวศการพิมพ์, ๒๕๕๘.

เกรียงศักดิ์ แรกข้าว ปราชญ์ชุมชนวัดลี, วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๖, สัมภาษณ์.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์
เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดพะเยา**. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.
พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ภิรตมโม). **ชื่อบ้าน-ภูมิเมืองพะเยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ พะเยา : โรงพิมพ์
เจริญอักษร, ๒๕๕๒.

บุญศิริ สุขพร้อมสรรพ และอาทิตย์ ลิ้มปิยากร, “ภูมินาม: ภาพสะท้อนเมืองพะเยา” **วารสารวิชาการ
เพื่อพัฒนานวัตกรรมเชิงพื้นที่**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๔ : ๘๘-๙๔.
รายงานสำรวจแหล่งโบราณคดีเวียงท่าวังทอง. **รายงานทางวิชาการ**, ฉบับที่ ๒๖-๒๗-๒๘ ปีที่ ๕
๒๕๒๙, หน้า ๓๕-๓๙.

สมทรง อินทะศรี ชุมชนวัดศรีจอมเรือง วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๖, สัมภาษณ์.

วิชา มาแก้ว. **ยุคทองล้านนา ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสามัญชน**. , กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๖๔.

วิมลวิทย์ พิมพ์ทอง, “เงี้ยว-ต๋องสู่ถึงไทใหญ่-ปะโอ การมีอยู่ในสังคมชาวพะเยา”. **รายงานทางวิชาการ**,
ปีที่ ๔๘ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม -กันยายน ๒๕๖๕) : ๓๓-๔๐.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **พระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา**. กรุงเทพมหานคร :มติชน, ๒๕๖๓.

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), **วัดลีและ
วัดลีและพิพิธภัณฑ์เวียงพญา**, (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/M78JI>
(๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๖).

“ประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ตั้งต้น แต่เรื่องราวที่มีตามมามากมายหลังจากนั้นไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของวัฒนธรรมการกินการอยู่ ตลาดชุมชน เปรียบเสมือนกับพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต เพราะเป็นวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน ส่วนพิพิธภัณฑ์ที่มีอยู่เป็นเหมือนของที่ตายแล้วจึงเป็นเพียงตัวเสริมที่จะอธิบายในเรื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนั้นพลังชุมชนถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการช่วยกันคิด ช่วยกันค้นหาให้สิ่งที่ทำประสบความสำเร็จ ดังนั้นการกำหนดนโยบาย กิจกรรมโครงการต้องมาจากชาวบ้านภายในชุมชนอย่างแท้จริง ต้องหาเอกลักษณ์ หาอัตลักษณ์ของตนเอง” (เกื้อพงษ์ ชัยดรุม นักวิชาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น)

